

ABDULLAH B. ÜBEYY'İN HAYATI VE HZ. PEYGAMBER'E KARŞI TAVRI

Betül İYİSOY

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZ

Bu çalışma yüzyıllar öncesinin Medine'sinde yaşayan, hicret gerçekleşince siyasî nüfûzunu kaybettiği için nifaka bürünen münafıkların elebaşısı Abdullah b. Übeyy'i kapsamaktadır. Bu kişi menfaati icabı zâhiren İslâm'a girip, İslâm nurundan hiç nasibini alamamıştır. Hemen hemen tüm kiritik zamanlarda ortaya çıkmış, İslâm toplumunda birliği beraberliği bozucu faaliyetleri yürütmekten geri durmamıştır. Abdullah b. Übeyy ve yandaşlarının nifak hareketleri Yahudiler'in etkisiyle ortaya çıkmıştır. Onun Yahudilerle yakınlığı ve İslâm toplumundaki tutumu Kur'an ayetleriyle tenkit edilmiştir. Tavrı ve davranışları Hz. Peygamber (sav)'in savaşlarında da etkili olmuştur. Kimi zaman savaşların kolaylığı ve ganimet sevdası nedeniyle Hz. Peygamber'in yanında yer almış, lakin bu savaşlarda yine müminlerin arasına nifak tohumları serpmekten geri durmamış, kimi zamansa savaşlara yandaşlarıyla birlikte katılmamış ve müminlerin düşmanlarını gizlice teşvik etmiştir. Burada bu kişinin hayatı ve tarih açısından yer aldığı olaylar üzerinde durulmuş ve detaya girilmeden yer aldığı olaylardaki rolü ve nifakını ortaya koyan tutumları incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Abdullah b. Übeyy, münafık, münafıkların elebaşısı, nifak, nifak hareketleri, Ebû Hubâb

ABSTRACT

Abdullah b. Übeyy's life and His Attitude to the Prophet Muhammed

This study covers Abdullah b. Übeyy, the leader of the hypocrites, used to live in Medina centuries ago, who lost his political influence and therefore got in nifaka after the hicrah. This person entered İslâm outwardly for the sake of his personal interersts, but did not receive his share from the light of Islam. He almost appeared in the play at the most crucial times, carrying out disruptive activities to the unity of Islamic society. His and his followers' disruptive activites have been emerged under the influence of the Jewish people. His close relations with Jewish people and his influence in Islamic society have been criticised by some Qur'anic verses. His attitudes and position had some influence on the wars of Prophet Muhammed. Because of the ease of winning the war and his passion of war prize, he was sometimes near the Prophet, while he did not hesitate to sprinkle the seeds of discord among the believers of Islam. And sometimes he has rejected to take part in wars with his followers and encouraged the enemies against the Muslims.

In this article, it has been studied his life and the events that he took part and his role in those events and his hypocrisy are examined generally.

Keywords: Abdullah b. Übeyy, hypocrites, the leader of the hypocrites, discord, dissension movements, Al-Madinah, Abu Hubab

Giriş

İSLÂMİYET ÖNCESİ DURUMU

1) İsmi, Künyesi, Nesebi ve Ailesi

Abdullah b. Übeyy'in tam ismi ve neseb silsilesi, Abdullah b. Übeyy b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik b. Sâlim b. Ğanm b. Avf b. el-Hazrec el-Hazrecî şeklindedir.¹

Künyesi Ebû Hubâb'tır.² Selûl'a nisbetle daha çok Abdullah b. Übeyy b. Selûl olarak bilinir.

Selûl, Abdullah b. Übeyy'in babaannesidir. Abdullah'ın babası Übeyy b. Mâlik'in annesidir. Bu kadın Huzâalî'dir.³

Abdullah b. Übeyy'in annesi; Benû Neccar'dan Havle bt. el-Münzir b. Harâm b. Amr b. Zeyd Menât b. Adiyy b. Amr b. Mâlik'tir.

Rahip Ebû Âmir, İbn Übeyy'in teyzesinin oğludur.⁴

Çocukları; Ubâde, Cüleyha, Cemîle, Hayseme, Havella, Ümâme ve Abdullah'tır.⁵ Oğlu Abdullah ve kızı Cemîle İslâm'a girmişler ve tam bir müslüman olmuşlardır.⁶

2) İslâmiyet'ten Önceki Hayatı

Abdullah b. Übeyy'in doğum tarihi belli değildir.

İbn Übeyy'in ilk ortaya çıkışı, Evs-Hazrec harplerinden biri olan Yevm-i Sarare'ye rastlamaktadır. İbn Übeyy bu savaşa Hazrecîler'in komutanı olarak katılmış ve galibiyet sağlamıştır.⁷

Ensar'ın ilk Ficâr Harbi, Evsliler'in Hazrecî rehinelerden birini öldürmeleri üzerine başlamıştı. Rivayetlere göre bu savaşı Abdullah b. Übeyy planlamıştır. Bu savaşta Abdullah b. Übeyy Hazrec'in komutanı, Ebû Kays b. Eslet ise Evs'in komutanı idi. Şiddetli bir çarpışmadan sonra İbn Übeyy hilelerle Evsliler'i yenilgiye uğrattı. Yapılan hileler nedeniyle bu güne "Ficâr Günü" dendi.⁸

Hazrecî Amr b. Numan'ın yahudi rehineyi öldürmesi üzerine Evsliler'le Haz-

¹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vdğr., I-II/446, Beyrut, 1375/1955; İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/540, Beyrut, 1968; el-Belâzûrî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbü'l-Eşraf*, 274, Mısır, 1959; aynı mlf. *Fütûhu'l-Büldân*, 125, Beyrut, 1987; İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Kitâbü'l-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* IV/95, Kahire, 1323; ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, II/140, Beyrut

² Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercîdi Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Çev. ve Şerh: Kâmil Miras, XI/70, Ankara, 1973

³ İbn Hişâm, *Sîre*, I-II/ 446; İbn Sa'd, *Tabakât*, III/540; Belâzûrî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 274; aynı mlf. *Fütûhu'l-Büldân*, 125; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140, Beyrut, tsz.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 540

⁵ Seziklî, Ahmet, *Hiz. Peygamber Dönemindeki Nifak Hareketleri*, 21, Ankara, 1994

⁶ Lings, Martin, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, Terc. Nazife Şişman, 220, İstanbul, 1991

⁷ İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybânî, *el-Kâmil fî'l-Târîh*, I/662, Beyrut, 1965

⁸ İbnü'l-Esîr, a. g. e, I/678-679

recliler arasında İkinci Ficâr Harbi oldu. Fakat İbn Übeyy buna katılmadı. Amr b. Numan'a sert çıktı ve "Senin yaptığın gaddarlıktır. " diyerek onu tenkit etti. Ayrıca diğer rehinelerin öldürülmesine engel oldu.⁹ Böylece Evsliler'in de gönlünü fethetmiş oldu.

Evs ve Hazrec arasındaki savaşların sonuncusu "Yevm-i Buâs"tır. Abdullah b. Übeyy bu savaşa da katılmadı. Fakat olayların yakından takipçisi oldu.¹⁰

İbn Übeyy bu savaşlar neticesinde hem Hazrecliler'in hem de Evsliler'in sevgisini kazanmıştır. Hatta bu karışıklıklar içerisinde siyasî otoritesini kurarak Evs ve Hazrec'in emîrliğini üstlenme noktasına gelmiştir.¹¹ Nitekim Abdullah b. Übeyy'in kavmi, hicretten önce onu, kendilerine hükümdar yapmak üzere idiler. Onun için hükümdarlık tacı hazırlamışlar, inciler dizmişlerdi. Fakat İslâm Medine'ye girince işler değişti, o da hükümdar olamadı.¹² A. Schaade, Rasûlullah (sav)'ın hicretinden önce, Abdullah b. Übeyy'in Evsliler'le Hazrecliler'in lideri olduğunu söylemektedir. Fakat bu ifade realiteye aykırıdır.¹³ Zira ona sadece teveccüh edilmiş, lider seçilmemiştir. Tarihî kaynaklarda lider seçilmiş olduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Abdullah b. Übeyy'in Medine'deki hayatına göz atıldığında burada köle ticareti yaptığı görülmektedir. İbn Übeyy, içinde altı güzel cariye olan bir genelevi işletmekteydi. O, bunlarla yalnızca para kazanmakla kalmaz, aynı zamanda Arabistan'ın çeşitli yerlerinden kendisini görmeye gelen önemli misafirlerini de eğlendirirdi. Bu yolla doğan çocukları da köle ordusunun gücünü ve görkemini artırmada kullanırdı. Bu fahişelerden olan Muâze İslâm'ı kabul edip, geçmiş günahları için tövbe etmek isteyince İbn Übeyy kendisine işkence etmiştir. Bunun üzerine kadın Hz. Ebû Bekir'e şikayette bulundu ve o da meseleyi Hz. Peygamber'e getirdi. Hz. Peygamber de kadının bu zalimden alınmasını emretti. Nûr Sûresi'nin 33. âyetinde bu durum şöyle ifade edilmektedir: "Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir."

A) İSLÂM'A ZÂHİREN GİRMESİ VE NİFAKIN DOĞUŞU

1. İslâmiyet Karşısındaki Tutumu

Abdullah b. Übeyy'i kavminin hükümdar seçmek üzere olduğuna işaret edilmişti. Hatta o da hükümdarlık hayalleri içerisindeydi. Diğer taraftan Mekke'de doğan İslâm hidâyeti Medineliler'e de doğmak üzereydi. Mekke'ye gelen bir grup Medineliler ile ilk görüşmeler yapıldı. Fakat İbn Übeyy durumdan

⁹ İbnü'l-Esir, a. g. e, I/680

¹⁰ İbnü'l-Esir, a. g. e, I/681

¹¹ Sezikili, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 23

¹² İbn Hişâm, *Sîre*, I-II/584-585; İbn Sa'd, *Tabakât*, III/ 540; İbn Kesir, *Ebû'l-Fidâ, el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Terc. Mehmet Keskin, III/355, İstanbul, 1994

¹³ Demircan, Adnan, *Hz. Peygamber Döneminde Münafıklar*, 42, İstanbul, 1996

haberdar değildi.¹⁴

Medineliler'in Rasûlullah'la beyatlaşmak için biraraya geldikleri II. Akabe Biatı esnasında Hz. Abbas Abdullah b. Übeyy'in de hazır bulunmasını arzuluyordu. Ona göre bu şekilde iş daha sağlam olurdu.¹⁵ Mekke müşriklerinin tavrı kesin olduğu için bu görüşmeler oldukça gizli tutulmuştu. Öyle ki liderlik konumuna gelmiş olan İbn Übeyy'in bile bu gelişmelerden haberi yoktu. Haberi olsa belki de buna engel olacaktı. Durum gizli tutulmasına rağmen Kureys'in kulağına bazı haberler gitti. Kureysliler kendilerine sızan haberin doğruluğunu öğrenmek için Evs ve Hazrec'in lideri konumunda olan İbn Übeyy'i arayıp durumu ondan soruşturdular. Fakat İbn Übeyy böyle bir şeyden haberi olmadığını belirtti. Hatta İbn Übeyy: "Vallahi bu büyük bir iştir. Benim kavmimin böyle bir işi benden saklayacağını sanmıyorum ... " dedi.¹⁶ Bunun üzerine Kureysliler rahatladılar. Ancak kısa bir süre sonra Medine'ye hicret gerçekleşince, Kureysliler yeniden harekete geçtiler ve Abdullah b. Übeyy'e bir tehdit mektubu gönderdiler. Mektupta: "Siz bizimkini himaye etmiş bulunuyorsunuz. Yemin ederiz ki, ya siz onu öldürür veya Medine'den çıkarırsınız, yahut biz bütün savaşçılarınızı ve kadınlarınızı ele geçirinceye kadar sizinle harb ederiz." dediler.¹⁷ Abdullah b. Übeyy'e bu mektup tesir etti. Çünkü, Hz. Peygamber'i öldürmek veya şehirden çıkarmak onun da işine geliyordu. Zira elinden saltanatı gidecekti. Aynı zamanda kavmi Hz. Peygamber'i Medine'ye davet etmekle İbn Übeyy'e ihanet etmiş oluyordu. İbn Übeyy bu mektup üzerine Medine'deki müşrikler ile bir toplantı yaparak Hz. Peygamber'le savaşma kararı çıkardı. Hz. Peygamber durumu öğrendiğinde şu sözleri ile onları savaştan vazgeçirdi: "Kureys'in sizi aşırı derecede tehdidini biliyorum. Kureys bu teklifi ile size, şu anda kendinize yapacağınız kötülükten daha fazlasını yapacak değildir. Çünkü siz, bu durumda kendi evlat ve kardeşlerinle çarpışmak istiyorsunuz." Bu sözler üzerine İbn Übeyy'in yanında toplananlar dağıldı.¹⁸

Aslında Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün Hz. Peygamber'e karşı ilk tavrını daha O Medine'ye adımını atar atmaz ortaya koyduğu görülmektedir. Bu konuda anlatılanlara göre Medineliler'in toplanıp Hz. Peygamber'i karşıladıkları ve kendi evlerinde misafir etmek istedikleri dönemde Hz. Peygamber devesinin çökeceği yerde misafir olacağını ifade etti. Hz. Peygamber Hublaoğulları evinin yanına geldiğinde, Abdullah b. Übeyy b. Selûl köşkünün önünde¹⁹ gururlu bir vaziyette oturuyordu. Rasûlullah kendisini eve davet etmesini bekledi. O zaman O, Haz-

¹⁴ Hasan İbrahim Hasan, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, Terc. İ. Yiğit-S. Gümüş, I/130-131, İstanbul, 1985

¹⁵ Taberî, *Târîh*, II/363-364; *İbnü'l-Esir*, Kâmil, II/99; İbn Kesîr, *Bidâye*, III/250; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/318-319

¹⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, I-II/448-449

¹⁷ Sezikî, *Hiz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 28

¹⁸ Sezikî, *Hiz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 28

¹⁹ İbn Übeyy'in evi, Benû Neccâr ile Benû Sâideler'in evleri arasındaydı. bkz. Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi, Hiz. Muhammed ve İslâmiyet, Medine Devri*, IX/414, İstanbul, 1979

reclilerin lideri konumundaydı. Abdullah b. Übeyy ona şöyle dedi: "Seni davet edenlere bak. Git onlara misafir ol."²⁰ Böylece ilk fiili muhalefetini de başlatmış oldu.

Akabinde evini, Medine'de müminlerin dışında kalan grupların karargâhı yapmıştır. Mütereditler grubu ve yahudiler ile birlikte gizlice muhalefet oluşturmayı amaçlayan toplantılardan birine Rasûlullah da rastladı.²¹ Hz. Peygamber Bedir Gazvesi'nden önce, bir gün Fedek dokuması kaplı saçaklı palan vurulmuş bir merkep üzerine binip henüz çocuk olan Üsâme b. Zeyd'i terkisine alarak Hâris b. Hazrec mahallesindeki evinde hasta bulunan Sa'd b. Ubâde'yi ziyarete gitmişti. Giderken yolda, Abdullah b. Übeyy'in içinde bulunduğu bir meclise uğradı. Bu vak'a Abdullah b. Übeyy müslüman olmadan evvel idi. Bu mecliste müslümanlardan, puta tapan müşriklerden ve yahudilerden karışık bir takım kimseler vardı. Abdullah b. Revâha da bu mecliste bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz meclisi kaplayınca İbn Übeyy kaftanıyla burnunu kapadı. Sonra "Bizim üzerimizi tozlatmayınız!" dedi. Hz. Peygamber, selam verip merkepten indi. Orada bulunanları Allah'ın birliğine davet etti ve Kur'an okudu. İyi davranışta bulunanların cennete, kötülük yapanların cehenneme gireceğini haber verdi. İbn Übeyy hiç konuşmuyor, devamlı susuyordu. Rasûlullah söyleyeceklerini söyleyip bitirince İbn Übeyy:

-Ey kişi! Bu söylediklerin hak ve gerçekse bunlardan güzel bir şey olamaz. Sen git evinde otur! Sana gelen olursa ona anlat. Sana gelmeyenlerin, senin söylediklerinden hoşlanmayanların toplantılarına gelip de rahatsız etme! dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha:

-Ya Rasûlallah! İbn Übeyy'e bakma. Meclislerimize her zaman teşrif buyur, huzurunuzda bizi Kur'an'ın belağatı ile ört, onun nurlarıyla bürü. Biz duanızı, Kur'an okumanızı çok severiz, dedi. Bunun üzerine müslümanlarla müşrikler ve yahudiler dövüşmeye başladılar. Orada bulunan müslümanlar o güne kadar Abdullah b. Übeyy'e yapmadıkları muhalefeti gösterdiler. Rasûlullah olaya müdahale etti ve onları teskin etti. Abdullah b. Übeyy "... Senin kölen senin hasmın olduğu zaman zelil olmaya devam edersin. Ve seninle güreş tutan kimseler seni yenerler. Hiç şahin kuşu kanadı olmaksızın yerden kalkabilir mi? Ve eğer bir gün onun kanadı kesilirse, o mutlaka düşecektir." mealindeki şiiriyle ümitsizliğini dile getirdi.²² İnsanlar yatışınca Rasûlullah (sav) merkebine binip yürüdü ve Sa'd b. Ubâde'nin evine varıp girdi. Rasûlullah üzgündü. Sa'd bunu Rasûlullah'ın yüzünden anladı ve sebebini sordu. Rasûlullah da olanları anlattı. Sa'd da: "Ya Rasûlallah! Siz İbn Übeyy'in kusurunu affedin, biraz da mazur görün. Sana Kur'anı indiren Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki, Allah'ın iradesi size nübüvvet vermek suretiyle tecelli etti. Halbuki şu beldecik (Medine) halkı

²⁰ İbn Kesîr, *Bidâye*, III/300

²¹ Sezikî, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 35

²² İbn Hişâm, *Sîre*, I-II/587

İbn Übeyy'in başına taç giydirmeye, üzerine de melike mahsus sarık sarmaya hazırlanmışlardı. Yüce Allah'ın seni bize peygamber olarak göndermesi, onların bu düşüncelerini gerçekleştiremez bir hale getirince İbn Übeyy çok üzüldü. Ya Rasûlallah! İşte bu üzüntüyle İbn Übeyy gördüğünüz çirkin harekette bulunmuştur." dedi. Rasûlullah da onu affetti.²³

Abdullah b. Übeyy, ilk seneler İslâm'a girenlere de mâni olmaya çalıştı. Evs kabilesinin Vâil b. Zeyd kolundan Ebû Kays b. Eslet isminde şair bir zat vardı. Şiirlerinde Haniflikten ve gelmesi beklenen peygamberden bahsederdi. Hicretin 1. yılında mezkur şahıs Hz. Peygamber'e geldi. Rasûlullah ona İslâm'ı sundu. O da "Söylediklerin ne güzel şeyler! Ben işlerime bir bakayım, sonra sana yine gelirim." dedi. Onun yanından ayrıldıktan sonra Abdullah b. Übeyy'e rastladı. İbn Übeyy nereden geldiğini sordu. Ebû Kays'ın Hz. Peygamber'in yanından geldiğini, beklenen peygamberde aranan vasıfların onda bulunduğunu ve ona tâbi olacağını açıklaması üzerine İbn Übeyy, "Vallahi, sen Hazrec ile harbe tutuşacaksın. Sen her defasında bizim harbimizden sığınacak yer aradın; bir ara Kureys ile anlaşma yaptın. Bu defa da onlara karşı Muhammed'e mi tâbi olmak istiyorsun?" diyerek onun tekrar Hz. Peygamber'e gitmesine engel oldu. Ebû Kays müslüman olmadı ve Zilkade'de öldü.²⁴

İşte böylece Abdullah b. Übeyy b. Selûl'un İslâmiyet karşısındaki ilk tutumu evini fesat merkezi olarak açmak ve fiilî muhalefete geçmek oldu.

2. İslâm'a Zâhiren Girmesi

Abdullah b. Übeyy muhalefete başlamasından sonra, bir zamanlar çok büyük olan prestijinin gün geçtikçe azaldığını ve İslâm'a girmezse tamamen yok olacağını anladı. Diğer taraftan İslâm'ı sözde kabul etmiş görünmesi onun otoritesini güçlendirecekti. Çünkü Araplar, büyük bir sebep olmadıkça, eski anlaşma bağlarını koparmıyorlardı.²⁵ O yüzden Abdullah b. Übeyy en çıkar yol olarak çareyi İslâm toplumuna girmekte buldu. Bedir zaferini İbn Übeyy ve adamları "Artık Bedir vakası müslümanlığa teveccüh etmiş açık bir darbedir." diyerek Hz. Peygamber'e beyat ettiler.²⁶

Böylece Abdullah b. Übeyy Bedir'den sonra zâhiren İslâm'a girmiştir. Yani Bedir'den önce müşrikti.²⁷ Kavminin dönüşünün olmayacağını anlayınca istemeye istemeye İslâm'a girmiştir.²⁸

Abdullah b. Übeyy normal olarak peygambere beyat etmesine ve namazlara devam etmesine rağmen, müminler ondan hiçbir zaman emin olmadılar. Şüphe duydukları başka kişiler de vardı, fakat İbn Übeyy farklı biriydi.

²³ İbn Hişâm, *Sîre*, I-II/584-588; Zebidi, *Tecrid-i Sarih*, XI/71-72

²⁴ Taberî, *Tarih*, II/406

²⁵ Lings, Martin, *Hazret Muhammed'in Hayatı*, 220-221

²⁶ *Tecrid-i Sarih*, XI/72-73

²⁷ Şibli, Mevlana, *Büyük İslâm Tarihi Asr-ı Saadet*, Terc. Ö. Rıza Doğrul, I/ 257, İstanbul, 1973

²⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, I-II/584-585

Zira onun etkisiyle samimi olmaksızın yeni dine girdiğini açıklayan grup gittikçe artıyor, bu da onun tehlikesini artırıyordu.²⁹

3. Nifak Hareketlerini Başlatması

Mekke'de nifak ve münafıklardan söz etmek mümkün değildir. Zira orada müslümanların kuvveti ve nüfusu az olduğundan, onlara yaranmak için münafıklık yapmaya gerek yoktu. Mekke'de müslüman olan kişi kendisini, hayatını ve malını tehlikeye atmış oluyordu. Her şeyi göze alarak İslâm'a giriyor, kendisine gösterilecek düşmanlığa hiç önem vermiyor, inancı uğrunda herşeye katlanıyordu.

Müfessirlerin çoğuna göre de Mekke'de nifak yoktur. Nifak ve münafıkların zikredildiği bütün sûreler Medine'de inmiştir. Berâe (Tevbe) Sûresi'nde şöyle denmiştir: "Çevrenizdeki bedevîlerden bir takım münafıklar vardır. Medine halkından da münafıklıkta direnenler var ki sen onları bilmezsin. Biz onları biliriz."³⁰

Mekke'de müşrikler kuvvetli, müslümanlar zayıftı. Müşrikler kahir bir ekseriyette, müslümanlar ise ezilen bir azınlık halinde idiler. İslâm Medine'ye intikal edip Rasûlullah ve ashâbı orada yerleşince İslâm'ın nuru etrafa yayılmaya başladı. Müslümanlar kuvvetlendi ve İslâmiyet yükseldi. Bütün tefferuatıyla bir İslâm cemiyeti meydana geldi; İslâm devleti kuruldu. İslâma karşı vaziyet çok değişti, işte o zaman nifak başladı, münafıklar türedi.

Bunun böyle olması da tabii sayılmalıdır. Çünkü nifak birbirine zıt iki kuvvetli hareket başladığı zaman ortaya çıkar. İki taraftan hangisine katılacağına karar veremeyen, menfaatine düşkün bir takım kimseler her iki tarafa da yaranmak için nifaka başlarlar. Bir tarafa gider: "Ben size katıldım." der, oradan medet umar. Menfaati biraz bozulur veya karşı taraf daha çok kuvvet bulursa o zaman döner öbür tarafa geçer, fakat iki taraftan biriyle iplerini kopardığını da kesin olarak açıklamaz. Böylece ikisi arasında çalkalanır durur.³¹ Bu durum Nisâ Sûresi 143. âyetinde şöyle ifade edilmektedir: "Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın."

İşte Abdullah b. Übeyy İslâm gelip Medine'de yayılmaya başlayınca liderliğini sürdürmeye çalıştı. Fakat bunda muvaffak olamayınca da zâhiren İslâm'a girerek nifaka büründü.

Görüldüğü üzere İbn Übeyy'in nifaka başvurmasının en büyük nedeni siyasî nüfuzunun Hz. Peygamber'in eline geçmesi ve kavminden müslüman olanların onu bırakıp, Hz. Peygamber etrafında toplanmalarıdır. İşte bu durum onu çi-

²⁹ Lings, Martin, a. g. e, 222

³⁰ Tevbe 9/101

³¹ en-Nedvî, Ebû'l-Hasen Ali el-Hasenî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Terc. O. Keskinöğlü, 136-137, İstanbul, 1981

leden çıkarmış ve neticede de İslâm aleyhine hileler ve desiseler tertip etmeye yönelmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz üzere İbn Übeyy'in evi, nifak hareketinin karargâhı olmak üzere açılmış ve kavminden bir grup da onun yanında yer almıştır. Müslümanların güçlenmesini hiç istemeyen, içten ve dıştan yıkmak için gayret sarfeden yahudiler de İbn Übeyy'i desteklemişlerdir. Bunun yanısıra onu kullanmışlardır.

Kısacası Abdullah b. Übeyy taraftarlarıyla birlikte siyasî alanda teşkilatlanmaya çalışmıştır. Bu anlamda ortaya çıkan fırsatları değerlendirmekten geri durmamıştır. Bu sebeple müslümanlar için her zaman bir tehlike teşkil etmiştir. İslâm toplumunda birlik ve beraberliği bozucu nerede bir fırsat görse, onun üzerine gitmekten çekinmemiştir. Bu tür faaliyetlerini, zâhiren İslâm'a girdikten sonra daha da rahat bir şekilde gerçekleştirme imkanı bulmuştur.

B) ABDULLAH B. ÜBEYY'İN SAVAŞLARDAKİ TUTUMU

İslâm'ın Medine'deki ilk günlerinde münâfıklar pek görünmüyorlardı. Onlar uyguladıkları strateji gereği, sakin zamanlarda topluma karışıyorlar; faaliyetlerini gizliden gizliye yürüterek, ortaya çıkmak için daha çok, savaş gibi olağanüstü durumların zuhûrunu bekliyorlardı. Rasûlullah'ın yaşadığı dönem incelendiğinde nifakın, en çok savaşlarda kendini belli ettiği rahatlıkla tespit edilebilir.

1. Bedir Savaşı

Daha önce de geçtiği üzere Abdullah b. Übeyy bu savaşa katılmadı. Bedir Savaşı'nın önemli sonuçlarından birisi İbn Übeyy ve onunla beraber bazı müşriklerin başka yolları kalmadığı için müslüman olmalarıdır. Dolayısıyla Bedir Savaşı, münafıkların faaliyetleri açısından bir dönüm noktası olmuştur.³²

2. Uhud Savaşı

Uhud, nifak hareketlerinin tomurcuklanmaya başlamasının ve münafıkların hilelerinin çoğalmasının ilk merhalesini teşkil eder. Bu sebeple nifak grupları Uhud Savaşı'nı adeta dört gözle bekliyorlardı. Nitekim Kureys'in Medine'ye hücum haberi gelince, yahudi ve münafıkların sevindiği görülmektedir.

Abbas b. Abdülmuttalib Mekke'den, Kureys'in hazırlık yaparak Medine'ye yürüdüğü haberini Hz. Peygamber'e ulaştırdığında, münafık ve yahudiler şöyle söylediler: ". . . Muhammed'e hiç de hoşlanmadığı bir haber geldi." Buna mukabil münafık ve yahudilere de arzu ettikleri bir haber gelmiş gibi bir hal vardı. Böyle bir haberle yahudi ve münafıklar, Kureys'ten ziyade, kendilerinin Hz. Peygamber'i Medine'den çıkarabilecekleri ümidine kapıldılar. Özlemini çektikleri şey ise, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ve Bedir Gazvesi'nde büyük bir zafer kazanması üzere öfke ve düşmanlıkla Medine'den Mekke'ye giden Evsli rahip Ebû Âmir'in Mekke'den Medine'ye (kavmine) dönmesi, İbn Übeyy'in

³² Demircan, Adnan, *Hiz. Peygamber Döneminde Münafıklar*, 51-52

tacını giyip kral olarak kavminin başına geçmesiydi. Neticede Yahudiler de, eski düzenlerini kurup devam ettirmek imkanını elde etmiş olacaktı.³³

H. Peygamber, Uhud için hazırlanan müşrik kuvvetlerinin çokluğu ve tehlikesi karşısında, ashabtan Evs ve Hazrec'in ileri gelenleri ile istişare etti. Ayrıca Abdullah b.Übeyy ile de görüştü. Yalnız İbn Übeyy'i ilk defa çağırması.³⁴

H. Peygamber bir rüya görmüştü. Bu rüyası üzerine harp için Medine'den çıkmak istemedi. Görüşüne de uyulmasını arzuluyordu. Fakat yine de bu durumu ashâbı arasında istişareye açtı.³⁵ H. Peygamber ashâbına şöyle dedi: "Eğer uygun görürseniz Medine'de kalın. Müşrikler gelip kondukları yerde dururlarsa, kötü yerde dururlar. Eğer üzerinize gelip Medine'ye girerlerse biz de Medine içinde onlarla savaşıyoruz."³⁶

Abdullah b. Übeyy H. Peygamber'in bu görüşüne muvafakat etti. Kalkıp görüşünü bildirdi: "Ya Rasûlallah! Medine'de kal, sakın düşmana karşı çıkma. Çünkü biz ne zaman düşmana karşı Medine'den çıkmış isek, mutlaka mağlup olmuşuzdur. Aksine ne zaman düşman Medine'ye girmiş ise mutlaka yenilgiye uğramıştır. Eğer Kureys üzerinize gelecek olursa, erkekler onlarla yüzyüze çarpışsınlar. Kadınlar ve çocuklar da onların üzerine kalelerden taş yağdırsınlar. Eğer Medine'ye saldırmadan giderlerse, umduklarına eremeden geri dönmüş olurlar. Gelin beni dinleyin. Bu görüşler benim kavmimin büyüklerinin görüşleridir. Onlar savaşçılardı. Şüphesiz savaş tecrübeleri vardı."³⁷

Muhacir ve Ensar'ın ileri gelenlerinin de görüşü bu doğrultuda oldu. Fakat şehitlik arzusunda olan Bedir Savaşı'na iştirak edememiş gençler Rasûlullah'tan, düşmana karşı meydan muharebesi yapmayı talep ettiler; "Bizi düşmanımızın karşısına çıkart. Meydan savaşı olsun. Onlar biz zayıf olduğumuzdan dolayı korkup karşılarımıza çıkamıyorlar sanmasınlar." dediler. Neticede bu gençlerin görüşü ağır bastı. Hamza b. Abdülmuttalib, Sa'd bin Ubâde, Numân b. Mâlik b. Sa'lebe, Evs ve Hazrec'ten bazı yaşlılar da onları desteklediler.³⁸

Medine'nin dışında harbetmek konusunda sahâbe ile yapılan istişarede öyle bir kamuoyu oluştu ki, yaşlılar ve gençler hep birlikte Medine'nin dışında düşmanla çarpışmak konusunda imanlarının verdiği heyecanla harbe hazırlandılar. En ilginç olan taraf da Medine'nin içerisinde kaldıkları zaman, Mekke'den gelen müşriklere karşı dışarı çıkmayınca, müslümanların korktuğu gibi bir durumun ortaya çıkacağına işaret etmeleridir. Ayrıca düşmanın Medine'yi muhasara etmesine bile gönülleri razı olmadı. Böylece içlerindeki iman gücü korku ve endişelerini giderdi. İkinci bir Bedir özlemi ile yola çıktılar. İşte bu

³³ Sezikli, *H. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 64

³⁴ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/421

³⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/209; İbn Sa'd, *Tabakât*, II/38; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/28

³⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/63; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/28-29

³⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/209-210; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/63; Taberî, *Târîh*, II/502

³⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/210

halet-i ruhiyye ve üstün moral gücüne sahip İslâm toplumunu Medine'de tutmak artık oldukça zorlaştı.³⁹

O gün Cuma günüydü. Rasûlullah Cuma hutbesinde ashabına cihad hazırlığı yapmalarını söyledi. Sabretmeleri ve sebat göstermeleri halinde nusratın kendilerinin olacağını bildirdi. Hz. Peygamber ikinci namazını müteakip, ashabın harb için hazır bulunduklarını gördü. Bunun üzerine evine girdi. Ebû Bekir ile Ömer de ardından girdiler. Rasûlullah'ın hazırlanmasına yardım ettiler. Zırhını giydi, sarığını da onlar sardılar.

Bu esnada Sa'd b. Muaz'la Üseyd b. Hudayr orada bekleyen insanlara şöyle dediler: "Acaba biz Medine dışına çıkmayı istemekle kötü mü ettik? Biz bunu Rasûlullah'a zorla mı yaptırдық? Belki de bu durum ona vahiy ile bildirilmişti. En iyisi biz işi Rasûlullah'a bırakalım." O esnada Rasûlullah da dışarı çıktı. Zırhını giyiniş kılıcını kuşanmıştı. Ashabın hepsi dediklerine pişman oldular. "Bizim Rasûlullah'a muhalefet etmemiz yakışmaz. Sen bildiğin gibi yap." dediler. Fakat Hz. Peygamber (sav): "Bir peygambere zırhını giydikten sonra, düşmanla çarpışmadan çıkarması yaraşmaz." buyurdular.⁴⁰Bu kararla Hz. Peygamber ve ashabı, Medine dışına çıkmak üzere harekete geçti. Böylece de Abdullah b. Übeyy'in görüşüne uyulmamış oldu.

Sezikli'ye göre Hz. Peygamber'in İbn Übeyy ile istişaresi tamamen siyasîdir. Rasûlullah, İbn Übeyy'in fikrini ve gizli emelini öğrenmek için istişare etmiştir. Bu görüşünü de Hz. Peygamber, İbn Übeyy'in düşmanın Medine içinde karşılanması yolundaki ısrarını görünce "Niçin Medine dışını tercih etti? sorusu da daha iyi izah tarzı bulacaktır." şeklinde desteklemeye çalışmaktadır.⁴¹

Hz. Peygamber ashabıyla istişare etmiştir. İbn Übeyy ile de istişare etmiştir. Onun görüşünü almış, emelini de böylece öğrenmiştir. Fakat onun görüşünü öğrenince sırf ona muhalefet olsun diye Medine dışına çıkmaya karar vermemiştir. Sezikli'nin beyan ettiği üzere⁴² Medine'de kalmak arzusuna rağmen Hz. Peygamber, Medine dışına çıkmak isteyenlerin ağır basması üzerine kendisi Medine dışına çıkmaya karar vermiştir. Bunu sırf ona muhalefet olsun diye yapmamıştır.

Abdullah b. Übeyy, Hz. Peygamber'i Medine dışında savaştan vazgeçirmeye muvaffak olamayınca, iki kademeli nifak eylemine girmeye niyetlendi. Bu doğrultuda ilk olarak, Hz. Peygamber'in yoldan döndürdüğü 600 silahlı yahudiye İbn Übeyy kendi müttefikleri olarak Medine'nin dışında toplanan İslâm ordusunun içerisine yerleştirmeye çalıştı. İkinci olarak da nifak grubunu teşkil eden 300 münafığın ordunun içinde kalmasını sağlayarak fitne çıkarıp,

³⁹ Sezikli, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 67

⁴⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/214; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/63; İbn Sa'd, *Tabakât*, II/38; Taberî, *Târîh*, II/504; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/150

⁴¹ Sezikli, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 69

⁴² Sezikli, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 66-67

Müslümanların harbe gitmelerini engelleme yoluna girdi.⁴³

Şimdi bunları detaylı bir şekilde görelim:

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıkılmıştı. Sefere çıkanların arasında İbn Übeyy de vardı. Hz. Peygamber, Seniyyetü'l-Vedâ'ya ulaşınca, orada okçuların meydana getirdiği büyük bir askerî birlik gördü: "Kimdir bunlar?" diye sordu. "İbn Übeyy'in müttefiki olan 600 kişilik Benî Kaynukâ yahudileridir." dediler. Hz. Peygamber "Gidip onlara söyleyiniz geri dönsünler; çünkü biz müşriklere karşı kafirlerden yardım almayız." dedi.⁴⁴ Onların bir oyun oynamalarından endişe ederek onları reddetti ve yoluna koyuldu.

H. Peygamber, Şeyhayn denilen yerde kamp kurup orada geceledi. Abdullah b. Übeyy de adamlarıyla bir kamp kurdu. O da orada geceledi. Şavt denilen yere gelindiğinde ordunun üçte biri olan 300 kişi ile geri döndü. Gerekçe olarak da "Muhammed beni dinlemedi. Yeni yetmelerin lafına uydu. Hem ne diye savaş yapacağımızı da bilmiyoruz. Ey insanlar! Siz de dönün." dedi. Kalplerinde nifak olanlar ve imanları kuşkuda olanlar ona uyup geri döndüler. Müslümanlar 700 kişi kaldılar.⁴⁵

Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. Harâm münafıkların peşine düştü. Onlara yetişince fikirlerini değiştirmeleri için onları ikna etmeye çalıştı. "Allah'ı severseniz, düşmana karşı kavminizi ve Peygamberinizi düşmanlarıyla karşı karşıya geldikleri zaman yardımsız bırakmamanızı size hatırlatmadı mı?" diye yakardı. Fakat çabası fayda vermedi. Onlar: "Bilsek savaş olacağını, sizi bırakmazdık gelirdik. Savaş filan olmayacak." dediler. Onlar Rasûlullah'a isyan edip ayak diretince, O "Ey Allah'ın düşmanları, defolun! Allah, Peygamber'ini size muhtaç etmeyecektir." dedi.⁴⁶ Fakat onların ordudan ayrılmaları Müslümanları etkiledi. Hatta Benî Hârise ile Benî Selime korkuya kapılıp dönmeye niyetlendiler. Fakat Allah muhafaza buyurdu. Âl-i İmrân Sûresi 122' de bu durum şöyle beyan edilmiştir: "O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısıydı. Müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."⁴⁷

Neticede düşmanla karşılaştılar ve savaş başladı. Bir ara insanlar arasında Rasûlullah'ın öldürüldüğüne dair bir söylenti yayıldı. İnsanlar "Muhammed öldü." diye bağırıyorlardı. İçlerinden bazıları da "Keşke bir elçi Abdullah b. Übeyy'e gitse ve bizim için Ebû Süfyan'dan emanname alsın. Ey kavim! Şüphesiz Muhammed öldürülmüştür. Artık kavminize dönün. Mekkeliler gelip sizi öldürmeden önce tez davranıp, milletinize dönün." dediler.

⁴³ Sezikî, *H. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 73

⁴⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/215; İbn Sa'd, *Tabakât*, II/48; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/423

⁴⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/215; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/64; Taberî, *Târîh*, II/504; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/29; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/423

⁴⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/215; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/64; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/30; Taberî'de Câbir es-Sülemî diye geçmektedir. Taberî, *Târîh*, II/504

⁴⁷ Taberî, *Târîh*, II/504

Bunun üzerine Enes b. Nadr ise şöyle dedi: "Ey millet! Şayet Muhammed öldürülmüşse bile Muhammed'in Rabbi öldürülmedi. Muhammed'in uğruna savaştığı dava uğruna savaşın. Allahım, şunların söylediklerinden ben uzağım. Ve senden özür diliyorum." Sonra da kılıcını çekip öldürülünceye kadar vurdu.⁴⁸

Neticede savaş bitti. Rasûlullah ashâbı ile birlikte Medine'ye döndü. Kendisi de dahil olmak üzere ashabdan pekçok kimse yaralanmış durumdaydı. Bunu gören İbn Übeyy ve adamları Rasûlullah'a laf atmaya başladılar. İbn Übeyy'in oğlu Abdullah da yaralılar arasındaydı ve yarası ateşle dağlanarak tedavi edilmişti. Abdullah b. Übeyy oğluna: "Sen benim sözümü dinlemedi. Muhammed de gençlerin sözüne uydu, beni dinlemedi. Ben böyle olacağını biliyordum." dedi.

Yahudiler de: "Muhammed hükümdarlık talep ediyor. O peygamber değildir. Peygamber olsa yenilmezdi. O hükümdarlıktan başka birşey talep etmiyor. Şimdiye kadar hiçbir peygamber ne kendisi ne de ashâbı yara almıştır." dediler. Münafıklar da Hz. Peygamber ve ashâbıyla alay etmeye devam ettiler ve aralarına tefrika sokmaya çalıştılar. Ashâba "Öldürülenler bizimle beraber olsalardı öldürülmezlerdi!" dediler.

Hız. Ömer bu söylenilenleri duyunca, Hız. Peygamber'den bunları söyleyen yahudileri ve münafıkları öldürmek için izin istedi. Ama Rasûlullah karşı çıktı ve "Şüphesiz Allah dinini ve nebisini üstün kılacaktır. Yahudiler, bizim emniyetlerini sağlamaya söz verdiklerimizdir. Ben onları öldüremem." dedi. Ömer "Münafıkların durumu nedir?" dedi. Hız. Peygamber: "Onlar açıktan şehadet getirmiyorlar mı?" diye sordu. O da "Evet ya Rasûlallah! Ama sırf kılıçtan kurtulmak için yapıyorlar. Zaten durumlarını da Allah Teâlâ bu seferde ortaya çıkardı." dedi. Hız. Peygamber ise "Ben Lâilaheillallah diyen kimseyi öldürmekten nehyolundum." buyurdu.⁴⁹

Rasûlullah Medine'ye geldiğinde Abdullah b. Übeyy'in inkar edilemeyecek şekilde bir makamı ve şerefi vardı. Bundan ötürü de Abdullah b. Übeyy'in hiç kimsenin itiraz etmediği, cuma günleri mescitte oturduğu bir yeri vardı. O burada bulunur, Rasûlullah hutbe îrad edip de oturunca, O kalkar: "Ey insanlar! İşte bu Allah'ın aranızda bulundurup, sizi onunla şereflendirdiği elçisidir. Ona yardım edin. Sözlerini dinleyin ve itaat edin!" der, sonra da otururdu. Fakat Uhud'da İbn Übeyy'in münafıklığını insanlar görmüşlerdi ama o buna hiç aldırış etmeden yine eskisi gibi davranmak isteyince müslümanlar buna engel oldular. Elbisesini çektişirdiler: "Otur! Ey Allah'ın düşmanı!" dediler. Ebû Eyyûb ile Ubâde b. Sâmit kalkıp yanına vardılar. Hazır bulunanlar arasında en şiddetli davrananlar onlar oldular. Bunlardan başka onun yanına varan da olmadı. Ebû Eyyûb

⁴⁸ Taberî, *Târîh*, II/ 520; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/156-157; İbn Kesîr, *Bidâye*, II/ 44

⁴⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/317-318

sakalını tuttu. Ubâde b. Sâmit de dizini itekledi: "Sen bu makama layık değilsin." dediler. Bu müdahale karşısında İbn Übeyy kapıya yöneldi. "Sanki kötü birşey söyleyecektim. Ben onun işini sağlamlaştırmak için ayağa kalkmıştım." diye de söylene söylene yürüyordu. Mescidin kapısında Muavviz b. Afrâ ile karşılaştı. O, İbn Übeyy'e "Nedir bu halin?" diye sordu. O da "Her zamanki yaptığım gibi yapmak için kalkmıştım. Kavmimin adamları başıma dikildiler. Bana engel oldular. Sanki büyük bir kabahat işlemişim gibi. Halbuki ben Muhammed'in işini sağlamlaştırmak için bunu yapacaktım." dedi. Muavviz, İbn Übeyy'e Rasûlullah'a gidip özür dilemesini söyledi. Fakat İbn Übeyy "Bana özür dileme filan gerekmez." dedi.⁵⁰ Bunun üzerine "Onlara gelin, Allah'ın Rasûlü sizin için mağfiret dilesin denildiği zaman başlarını çevirirler. Ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün."⁵¹ âyeti nâzil oldu.

Buraya kadar İbn Übeyy'in Uhud Gazvesi'ndeki tutumunu gördük. Şimdi bunların kısaca bir değerlendirmesini yapalım:

Şüphesiz nifak sosyal bir hadisedir. Sosyal hadiselerin doğuşu, zemini uygun olan şart ve ortamlarda ortaya çıkar. İlk defa Uhud'da toplu olarak eyleme geçen Abdullah b. Übeyy ve diğer münafıkların nifakları önceleri ferdî idi. Fakat bu gazvede ilk defa münafıkların, kolektif engelleme hareketine geçmesi söz konusudur.⁵² Böylece münafıkların iç yüzü açığa çıkmıştır. Ayrıca bu savaş bir çok gaye ve hikmetleri ihtiva etmektedir. En önemlilerinden biri de müminleri aralarına katılmış bulunan münafıklardan arındırmaktır. Nitekim sonunda durum müslümanların yararına tecelli etmiştir.

Abdullah b. Übeyy'in Medine'den çıktıktan sonra 300 kişilik taraftarıyla, Hz. Peygamber ve ashabından nasıl ayrıldığını gördük. Kendi beyanına göre bunun sebebi Hz. Peygamber'in yalnızca toy delikanlıların görüşünü alıp, kendi gibi yaşlıların, düşünce ve kanaat sahibi kişilerin görüşünü almayışındır. Ancak işin hakikatinde kendisinin, müminlerin yanında savaşmayı istemeyişidir. Çünkü o kendisini, tehlikeli ve meçhul işlere atmayı arzu etmiyordu. Münafıkların en bariz özelliklerinden biri budur. İslâmın helal kıldığı ganimetleri almayı ama, bu uğurdaki zarar ve yorgunluktan uzak durmayı isterler! . . . Onların İslâm'dan beklediği yalnızca iki şeyden birisidir: Bekledikleri ganimetleri almak; çekindikleri zorluk ve meşakkatten kaçmak.⁵³

3. Hamrâû'l-Esed Gazvesi

Müşrikler savaş alanından ayrılıp Mekke'ye doğru harekete geçtikten sonra, Medine'ye gidip müslümanları, ortadan kaldırmak için geri dönüp dönmeme meselesini tartıştılar. Onlardan bazıları kazanılmış zaferin böyle bir macerayla tehlikeye atılmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Bir kısmı ise kazanılmış bu

⁵⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/318-319; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/105; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/92-93

⁵¹ Münâfikûn, 63/5

⁵² Sezikîlî, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 73

⁵³ el-Bûtî, M. Said Ramazan, *Fikhu's-Sîre, Peygamber'in Uygulamasıyla İslâm*, 254, İstanbul, 1992

zaferin Medine'ye gidilerek müslümanların öldürülmesiyle tamamlanması gerektiği düşüncesindeydiler. Bu konuşmalar devam ederken müşrikler er-Ravhâ'ya ulaşmışlardı. Buradan dönüp Medine'ye gitmeye karar verdiler. Yoldaki konuşmalarını dinleyen Müzeyneoğulları'ndan Abdullah b. Amr ertesi günü sabah namazından önce Medine'ye gelip işittiklerini Hz. Peygamber'e bildirdi. Hz. Peygamber meseleyi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le istişare etti. Onlar da müslümanların zayıf olmadığını göstermek için ve düşmanı korkutmak amacıyla onları takip etmenin uygun olacağını söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber ashabını toplayarak sadece Uhud Savaşı'na katılanların takip için hazırlanmalarını emretti. Yaralılar da yaralarını sararak Rasûlullah'ın çağrısına icabet ettiler. Uhud Savaşı'na katılmayanlardan sadece Câbir b. Abdullah Uhud'a kardeşlerine bakmak için katılmadığını bildirip mazeret bildirince Hz. Peygamber, onun mazeretini kabul etti ve savaşa iştirak etmesine izin verdi.⁵⁴

Abdullah b. Übeyy: "Ben de seninle birlikte geleceğim." dedi. Fakat Rasûlullah "Hayır." dedi. Onun gelmesine izin vermedi.⁵⁵

4. Benî Mustalık Gazvesi

Bu gazve kısa sürmüştür. Müreysî kuyusunda kamp kuran müslümanlar kısa bir çarpışmadan sonra düşmanı hezimete uğrattılar. Fakat burada bizi ilgilendiren iki husus söz konusudur. Şimdi bunlar üzerinde duracağız:

İlk olarak; Abdullah b. Übeyy'in zaferin akabinde henüz savaş mahalli terk edilmeden Ensar'la Muhacirler'i karşı karşıya getirme politikası, ikinci olarak da bu cahilî davasından netice alamayınca masum insanları karalama politikası.

Bu gazveye yakın bir yere yapıldığı ve bölge tanındığı için çok sayıda münafık katıldı. Şimdiye kadar hiç o kadar sayıda münafık katılmamıştı.⁵⁶ Zira bu savaşın kazanılacağını umuyorlardı. Çünkü münafıklar, kolay kazanılacağını umdukları gazalara, dünyalığa erişmek için çok sayıda katılıyorlardı. Ama sabır, sebat ve tahammül gerektiren gazalara ise birer bahane uydurarak iştiraktan kaçınıyorlardı. Şunu da belirtmek gerekir ki münafıklar, az ya da çok sayıda olsun katıldıkları bütün savaşlarda birtakım nifak tohumlarını saçmaktan, arabozculuk yapmaktan ve fitne fesat çıkarmaktan da geri durmuyorlardı. Münafıkların bozgunculuklarının başında, savaşa katılan müslümanların kuvve-i maneviyelerini çökerterek kalplerinde umutsuzluk ve korku doğurmak geliyordu. Bir ana fesat hedefleri de, Ensar'la Muhacirler arasında kavgâ ve hoşnutsuzluklar çıkartarak İslâm toplumunun motor gücünü oluşturan ictimâî birlik ve dayanışmayı yıkmaya uğraşmaktı. Asr-ı Saadet müslümanlarının şuuru ve basireti önünde, her defasında akamete uğramalarına ragmen, münafıklar yine de nifak çıkarmaktan geri durmuyorlardı.⁵⁷

⁵⁴ Demircan, Adnan, *Hz. Peygamber Döneminde Münafıklar*, 62-63

⁵⁵ İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/88

⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I/405

⁵⁷ Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I/418, İstanbul, 1986

İşte bu fesatlarından birkaçını da, Benî Mustalık seferinde çıkarmayı denediler. Bu savaşın hemen akabinde bir olay meydana geldi. Hz. Peygamber Müreysî kuyusu başındaki ordugahta bulunuyordu. Bu esnada Hz. Ömer'in Gıfâroğulları'ndan ücretle tutmuş olduğu seyisi Cehcâh b. Said⁵⁸ ile Benî Avf b. Hazrec'in müttefiki Sinan b. Veber el-Cühenî kuyudan su çekerken kovaları karıştı. Yukarı çekilen kova Sinan'a gitti. Fakat Cehcâh "Vallahi o benim." dedi ve anlaşmazlık çıktı. Cehcâh elini Sinan'a vurdu ve Sinan'ın yüzünden kan akmaya başladı.⁵⁹ Sinan "Yetiş ey Ensar topluluğu!" diye bağırdı.⁶⁰ Bunun üzerine iki taraf da toplandı. Kılıçları sıyırdılar. Hz. Peygamber bunu işitti. "Cahiliye davasının aramızda işi ne?" buyurdu. Ashab "Muhacirlerden bir adam Ensar'dan bir adama vurdu." dediler. Rasûlullah "Bu davayı bırakınız, o iğrençtir." buyurdu.⁶¹ İnsanlar yatıştılar. Hadiseyi duyan Abdullah b. Übeyy öfkelenildi. Her iki tarafı da birbirine düşürmek için harekete geçti. Çünkü onun aslî görevi nerede olursa olsun arabozuculuk yapmak, tarafları kışkırtmak, nifak ve bozgunculuk çıkartmaktı. Bunu rastgele değil, şuurlu olarak yapıyordu ve bazen bozgunculuğunu kitlelere yöneltiyor ve böylece özlediği bir iç kavgayı başlatmak istiyordu.⁶² İşte bu olay üzerine güya bu sefere katılan Ensar'a arkadan çıkarak şöyle dedi: "Şu Muhacirlere bir bakınız. Bizim yardımlarımızla geçinirlerken, bizleri tahkir etmek istiyorlar. Bunları himaye etmekle bütün belaları kendi elinizle başınıza getirdiniz. Şimdi onlar artık sizi çekemez oldular. Eskilerin darb-ı meseli vardır: "Köpeği semirt, yesin seni. Biz de o duruma düştük. Vallahi Medine'ye varır varmaz izzetli ve güçlü olan, zelim ve zayıf olanı çıkartıp atacaktır."

Bundan sonra da kendi kavminden olanlara yönelerek kışkırtmalarını şöyle sürdürdü: "Ey Medine'nin yerlileri! Bunu siz kendi kendinize yaptınız. Onlara yurdunuzu açtınız, mallarınızı paylaştınız. Vallahi siz, ellerinizdekini vermeyip onlara karşı tutsaydınız, onlara mallarınızı vermeseydiniz, onlar sizin yurdunuzdan başka yerlere çıkar giderlerdi." Bunu orada bulunan genç yaştaki Zeyd b. Erkam duydu. Bunlar tamamen kabilevî duyguları harekete geçirici, kışkırtıcı sözlerdi. Bu durum karşısında duyarsız kalınamazdı. Bu yüzden Zeyd doğrudan Rasûlullah'a gidip duyduklarını anlattı.⁶³

Rasûlullah bu anlatılanları duyunca canı sıkıldı, yüzü değişti: "Delikanlı! Belki de sen ona kızdın." dedi. O da "Vallahi değil. Ben bunları ondan işittim." dedi. "Belki duyduğunda hata ediyorsundur." dedi. "Ya Nebiyyallah, hayır!" dedi. "Belki sözün benzetmişsindir." dedi. "Vallahi değil. Ondan işittim bunları."

⁵⁸ Vâkidî, *Meğâzî*, II/415; İbn Sa'd, *Tabakât*, I/349; Taberî, *Tarih*, II/605; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/472

⁵⁹ Vâkidî, *Meğâzî*, II/415

⁶⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/290; Taberî, *Târîh*, II/605; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/472

⁶¹ Tirmizî, *Tefsîru Sûreti'l-Münafikîn*, 63

⁶² Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihî*, I/419

⁶³ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/290-291; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/350; Taberî, *Târîh*, II/605; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/192-193; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/472

dedi.

İbn Übeyy'in sözü bütün orduya yayıldı. Artık insanlar bu hadiseden başka birşey konuşmuyorlardı. Hatta Ensar'dan bir topluluk, Zeyd'i sıkıştırmaya başladı. "Sen kavminin efendisine, söylemediği şeyleri söyledi diyerek ona bir kastın var. Sen zulmediyorsun. Akrabalık bağlarını koparıyorsun." dediler. O da "Vallahi, Hazrec içerisinde bana İbn Übeyy'den daha sevgili kimse yoktur. İnanın bana bu söylediklerimi babamdan işitmiş olsaydım, yine Rasûlullah' a ilettirdim. Ümit ediyorum ki Allah Teâlâ kimin yalancı olduğunu bildirecek ya da Rasûlullah benim doğruluğumu gösterecek!" dedi. Rabbi'ne de dua etti. Kendisini temize çıkarmasını istedi.⁶⁴

Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ya Rasûlallah! Abbâd b. Bişr'e emret. Onu öldürsün ya da ben öldüreyim." dedi.⁶⁵ Hz. Peygamber: "Ey Ömer! Olmaz öyle şey, işin iç yüzünü bilmeyen halk Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşmaya başlarsa durum nice olur?" buyurdu.⁶⁶

Bunu duyan bir grup Ensar Abdullah b. Übeyy'e gidip olanları haber verdiler. Birisi İbn Übeyy'e "Şayet bu sözleri söylemişsen, Nebi'ye haber ver, senin için mağrifet dilesin. Şayet bunları inkar edersen, seni yalanlayan vahiy gelir. Ama sen bunları gerçekten söylememişsen git Rasûlullah'a, Ona özür beyan et. Bunları söylemediğine dair Rasûlullah'a yemin et." dedi. Abdullah b. Übeyy bütün bunları söylemediğine dair Allah'a yemin etti. Onu Rasûlullah'a getirdiler. Rasûlullah "Eğer bu sözleri söylemişsen tevbe et." dedi. O Allah'a yemin etmeye başladı. "Ben Zeyd'in dediklerini demedim." dedi.⁶⁷

Daha sonra Rasûlullah, hemen yola çıkılmasını emretti. Normalde bu saatte Rasûlullah hiç yola çıkmazdı. İnsanlar da buna alışkın değillerdi. Rasûlullah, Üseyd b. Hudayr'la karşılaştı. Üseyd selam verip "Ya Nebiyallah! Vallahi, bu saatte yola çıkmada bir tuhafılık var. Daha önce bu vakitte yola çıkmazdın." dedi. Rasûlullah ona "Arkadaşınızın söyledikleri senin kulağına gelmedi mi?" dedi. O da "Hangi arkadaş Ya Rasûlallah?" dedi. Hz. Peygamber de "İbn Übeyy" buyurdu. O "Ne demiş ki?" dedi. "Söylentiye göre Medine'ye dönünce aziz olan zelil olanı çıkartacaktır demiş." dedi. Üseyd "Ya Rasûlallah! Dilersen sen onu çıkartırsın. Aziz olan sensin, zelil olan da o. Sen ona iyi muamele et. Onun kavmi tam ona kraliyet tacı giydirmeye hazırlanmıştı ki Allah seni bize getirdi. Şimdi o seni kraliyetini elinden almış olarak görüyor." dedi.⁶⁸

O gün hiç mola verilmeksizin yol alındı. Yol sırasında Zeyd b. Erkam Rasûlullah'ın yanındayken "Onlar: Andolsun eğer Medine'ye dönersek üstün olan zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, diyorlardı. Halbuki asıl üstünlük,

⁶⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/417

⁶⁵ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/472

⁶⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/291; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/350; Taberî, *Târîh*, II/606; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/193

⁶⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/417-418

⁶⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/419

ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu anlamazlar.”⁶⁹ âyet-i kerîmesi nâzil olarak yalancı durumuna düşen Zeyd b. Erkam doğrulandı. Rasûlullah, Zeyd'in kulaklarını tutarak “Bu kulakların doğru söyledi ey çocuk! Söylediklerini Allah doğruladı.” deyip bu âyet-i kerîmeyi okudu.⁷⁰

Böylece Abdullah b. Übeyy'in yalanı ortaya çıkmış oldu. Bunun üzerine ona: “Ey Ebû Hubâb! Senin hakkında pek şiddetli bir âyet indi. Git Rasûlullah'a sana mağfiret dilesin.” dediler. O da “Bana iman et dediniz, ettim. Bana zekat ver dediniz, verdim. Artık geriye Muhammed'e secde etmek kaldı.” dedi.⁷¹ “Onlara, gelin Allah'ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.”⁷² âyetinde belirtildiği gibi kendisine teklif edilen bu istiğfar taleplerini reddetti. Hz. Peygamber'in huzuruna gitmeyi gururuna yediremedi.

Abdullah b. Übeyy'in oğlu Abdullah, babasının aksine samimi bir müslümandı. Babasının öldürüleceği haberi kendisine ulaşınca Rasûlullah'a geldi. Ona: “Ya Rasûlallah! Babamı öldürecekğin söylentileri kulağıma geldi. Eğer gerçekten bunu yapmaya niyetliysen, emret bana. Ben sana onun başını getireyim. Eğer onun öldürülmesini bir başkasına emredersen, babamın katilinin insanlar arasında dolaşmasına nefsim müsaade etmez. Buna karşılık bir kâfire karşı bir mümini öldürürüm de cehenneme girerim.” dedi. Rasûlullah “Bizimle beraber olduğu sürece onunla arkadaş olur, sohbet ederiz.” buyurdu.⁷³

Bu olaydan sonra ne zaman birşey olsa kavmi İbn Übeyy'i azarladı, kınadı ve tehdit etti. Abdullah b. Übeyy'e karşı insanların tutumu Rasûlullah'ın kulağına gidince O Ömer'e “Gördün, ya Ömer, eğer onu öldüreyim dediğin gün öldürmüş olsaydın, büyük bir yaygara kopardı. Ama bugün emretsem, onu hemen öldürmek mümkün değil mi?” dedi. Ömer de bunun üzerine “Anladım ki, Rasûlullah'ın işinde, benim işimden daha büyük hayır var.” dedi.⁷⁴ Babasının Hz. Peygamber için kullanmış olduğu sözlere çok içerleyen Abdullah, onun önünü keserek “İzzet ve şeref Allah'a ve Rasûlüne ait olduğunu itiraf edinceye kadar senin peşini bırakmayacağım.” dedi.⁷⁵ Bir rivayete göre Abdullah babasına, “Vallahi, Rasûlullah sana şehre giriş izni vermeden şehre girmeyeceksin ki bugün kimin aziz, kimin zelil olduğunu öğreneceksin.” dedi. Abdullah b. Übeyy, Rasûlullah'a giderek oğlunu şikayet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Abdullah'a haber göndererek babasına şehre giriş izni vermesini

⁶⁹ Münâfıkûn, 63/8

⁷⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/419-420; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV/350; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/193

⁷¹ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/474

⁷² Münâfıkûn, 63/5

⁷³ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/420-421; Taberî, *Târîh*, II/608; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/194; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/193

⁷⁴ İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/194

⁷⁵ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/473

bildirdi.⁷⁶Başka bir rivayette ise, Abdullah babasına "Kendinin zelil, Rasûlullah'ın aziz olduğunu söylemedikçe seni bırakmam." dedi. Ancak Rasûlullah, onun yanına giderek "Onu bırak; yemin ederim ki bizimle olduğu müddetçe onunla arkadaşlık yaparız." buyurdu.⁷⁷

Bu sefer esnasında bir de yahudi büyüklerinden biri öldü. Mustalikoğulları'nda Bak'a'da su başında müslümanlar konakladığı zaman çok şiddetli bir fırtına çıktı. Bu arada Hz. Peygamber, büyük bir düşmanın ölümünden haber verdi. Bu şahıs münafıkların sığınağı ve ümit kaynağı olan yahudi büyüklerinden Rifâ'a b. Zeyd b. Tâbût idi. Ubâde b. Sâmit, Kaynukâoğulları'ndan yahudi Rifâ'a b. Zeyd'in ölümünü işitince İbn Übeyy'e şöyle dedi: "Ey Ebû Hubâb! Dostun öldü." İbn Übeyy: "Hangi dostum?" diye sorunca Ubâde, "Ölümü İslâmiyet ve müslümanlar için bir fetih olan kimse." diye cevap verdi. İbn Übeyy ölen şahsın Zeyd b. Rifâ'a b. Tâbût olduğunu öğrenince çok üzüldü ve elleri yana düştü.⁷⁸

Bu hadise değerlendirildiğinde münafıkların hala yahudilerden beklentileri olduğunu ve İslâm'ın aleyhine ümitlendiklerini görüyoruz. Ayrıca kurdukları ittifak ve dostluk sebebiyle İbn Übeyy'in Hz. Peygamber'i Medine'den sürüp çıkarmak için kimlerden güç alacağı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.⁷⁹

Ayrıca Mustalikoğulları, diğer bir ifadeyle Müreysî gazasında münafıkların sergiledikleri nifak hadiseleri ile İslâm tarihinde ilk defa İslâm toplumu birbirine karşı kılıç çekme durumunun eşiğine getirilmiştir. Araplarda kılıç kınından sıyrıldığı zaman, bir daha savaş yapmadan kınına girmezdi. Fakat Rasûlullah'ın üstün başarısıyla münafıkların birinci planda sergiledikleri nifakları hedefine ulaşmadan söndürülmüştür.⁸⁰

İkinci planda sergiledikleri ise, münafıkların dillerine doladığı ve bazı müslümanların kalplerine propaganda yolu ile şüphe tohumları yerleştirmeye çalıştıkları, İfk diye adlandırılan büyük bir iftiradır.⁸¹

Yahudiler Rasûlullah'ın çok güçlendiğini görünce ve askerî olarak onu yenemeyeceklerini idrak edince ona karşı iftira ve karalama kampanyası başlattılar. Onun bütün insanlar üzerindeki üstünlüğünü ahlâkî yönden alçaltarak başarılı olabileceklerini zannettiler. Böylece bir bâtil iş için zaten dünden hazır olan münafık Abdullah b. Übeyy'le işbirliği yapmanın yolunu aradılar. Onu kullanarak bir sürü iftiralar attılar.⁸² Şimdi Hz. Aişe'ye atılan iftiranın nasıl ortaya çıktığını ve nasıl yayıldığını görelim:

Hz. Peygamber sefere çıkarken yanına bir hanımını alırdı. Bu sefer

⁷⁶ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/473

⁷⁷ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/473

⁷⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/422-423

⁷⁹ Sezikî, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 115

⁸⁰ Sezikî, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 118-119

⁸¹ Algûl, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I/423

⁸² Afzalu'r Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, I/615

esnasında Hz. Aişe'yi götürmüştü. Seferden dönüş esnasında Hz. Aişe gerdanlığını düşürdü. Onu arayacağım derken ordunun gerisinde kaldı. Onu bulan Safvân b. Muattal, Hz. Aişe'nin devesini yederek onunla birlikte Nahrü'z-Zahira'da bulunan orduya yetişti. Safvân'ın, Aişe'nin devesini getirip konaklatmasını gören insanlar, her biri kendi karakteri gereğince, kendine layık olduğu tarzda konuştular. İbn Übeyy nefes alacak fırsat buldu. İftirayı hikaye etmeye, jurnallemeye, laf toplayıp dağıtmaya başladı. Bunda da başarılı oldu.⁸³

Medine'ye gelindiğinde bu hadiseyi duymayan kalmadı. Halbuki bu, her seferde benzerine rastlanabilecek ve elde olmayan sebeplerden ortaya çıkan basit bir olaydı. Ancak en basit ve tabii olayları bile kalplerdeki nifak tohumlarının yeşermesine ve cemiyet içine zehirlerini akıtmaya sebep sayan münafıklar, bu basit olayı da dillerine doladılar. Hz. Aişe'nin geride kalışını ve Safvân ile yalnız dönüşünü kast-ı mahsûsa ile kötüye yorumladılar, kalplerindeki marazı ortaya koydular, şaşırp dilleri dolaştı, azgınlıklarını ve ikiyüzlülüklerini gevezelikle Hz. Aişe'nin namusuna dil uzatmaya vardırıdılar. İslâm tarihinde gelmiş geçmiş İslâm kadınlarının en faziletlilerinden, en bilginlerinden sayılan, Hz. Muhammed'in binlerce iltifatına erişen, sevgisine layık ve sırdaşı olan müminlerin annesine leke sürülmek istendi.

Bu iftiranın başında Abdullah b. Übeyy b. Selûl yer aldı.⁸⁴ Artık çarşıda pazarda hep bu konuşuluyordu. Ebû Bekir ailesi ve Hz. Peygamber zor durumda kaldı. Hz. Aişe hasta yattığı için, olanlardan haberi olmadı. Fakat son günlerde birşeylerin olduğunu sezdi. Neticede bu çirkin iftira kulağına geldi. İnsanların kendisine kötü gözle baktıklarını anladı. O hiçbir şey söylemek istemedi ve Rabb'ine sığındı. Bu sığınışının mükafatının gelmesi hiç de geç olmadı. Onun beraati ile ilgili vahiy geldi.⁸⁵ Bunun üzerine Rasûlullah iftirayı atanlara 80'er değnek had cezası vurdurttu. Ancak İbn Übeyy'e sopa vurulmadı. Halbuki o iftiracıların başını çekiyordu. Abdullah b. Übeyy'e had cezasının uygulanmamasının sebebi konusunda şu hususlar üzerinde durulmuştur:

1- Had cezaları onu hak edenler hakkında bir hafifletme ve bir keffaret sayılır. İslâm düşmanları ise buna layık değildir. Allah ona ahirette çok büyük bir azap hazırlamıştır ki bu ona haddi gerektirmez.

2- İbn Übeyy sözünü süsleyip insanları toplar, "denildi ki" diyerek hikaye yoluyla anlatır, kendisine nisbet olunmayacak bir kalıba dökerdi; bu sebeple had uygulanmadı.

3- Had cezası ancak ya ikrar etmekle, ya da açık bir delil ile sabit olur. Abdullah b. Übeyy ise bunu ne ikrar etmiş ne de aleyhine böyle bir şahitlikte bulunan olmuştur. O bunu kendi avanesi arasında anlatıyordu. Onlar da

⁸³ İbn Kayyim, *Zâdû'l-Meâd*, III/1222

⁸⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/300; Vâkıdî, *Meğâzî*, II/434; Taberî, *Târîh*, II/614; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/197; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/475

⁸⁵ Nur, 24/11-19

aleyhine şahitlik yapmadılar. Kendisi bunu müslümanlar arasında anlatmamıştı.

4- İftira cezası iftiraya uğrayanın hakkıdır. Ancak iftira edilenin mutlaka istemesi ile uygulanır. Her ne kadar onun Allah hakkı olduğu söylene de iftira edilenin mutlaka istemesi gerekir. Aişe ise İbn Übeyy'in had görmesine dair talepte bulunmamıştır.

5- Onun cezası infaz edilmesindeki yarardan daha büyük bir fayda gözetildiği için terk edilmişti. Bu güdülen gaye, onun kavmini İslâm'a ısındırıp ondan nefret ettirmemektir. Çünkü o aralarında sözü dinlenen, reisliklerini yapan biriydi. Cezalandırılması halinde fitnenin yayılması muhtemeldi. Belki de bu anlatılanların hepsi göz önüne alınarak terkedilmiştir. Mistah b. Üsâse, Hassân b. Sabit ve Hamne bt. Cahş sopayla cezalandırıldı. Bunlar sadık müminlerden oldukları için temizlenmeleri için ve keffaret olsun diye cezalandırıldılar. O zaman Abdullah b. Übeyy bu temizlenmeye layık olmadığından terkedildi.⁸⁶

Bu meselede İbn Übeyy ve yandaşlarının pratik ve uzun vadeli amaçlarını özet olarak şöyle sıralamak mümkündür:

1- Hz. Peygamber'in şerefine leke sürerek müslümanlar üzerindeki müessiriyetini kırmak, tebliğ kuvvetini zayıflatmak,

2- Hz. Ebû Bekir'in şerefi ile oynayarak İslâm'ın ilk günlerinden itibaren müslümanlar arasında oluşturduğu itibarı zedelemek, nüfuzunu kırmak ve Peygamberimizle arasını açmak,

3- Hz. Aişe'nin şerefine lekeleyerek O'nun İslâm kadınları arasında dinî, fikhî, ilmî konulardaki öğreticiliğinin etkisini azaltmak, Hz. Peygamber'in gözünden düşürmek,

4- Hz. Peygamber'in zevceleri ve Ehl-i Bey'ti arasında ikilik ve ihtilaf çıkartarak İslâm'ın doruk noktasındaki örnek yaşayışlarının, öteki İslâm aileleri üzerindeki yol gösterici tesirini zayıflatmak.

5- Genel olarak müslümanlar arasındaki, din kardeşliğinden doğan cemiyet ve millet birliğini yıkmak, İslâm toplumundaki dayanışmayı sarsmak,

6- Uzun vadeli amaçları ise, hayata gittikçe daha müessir olarak hükmeden İslâm dininin yayılış hızını azaltmak.

Bu hadiseye sebebiyet veren münafıklar, uzun vadeli amaçlarının olmasa bile pratik amaçlarının az da olsa gerçekleştiğini gördüler; dillerde dolaşan yalan sözler sebebiyle sarsılan, üzülen insanları, habis bir zevkle perde gerisinden seyretmeye başladılar.⁸⁷

5. Hendek Savaşı

Müslümanlar açısından bu savaş, yoğun bir hazırlığın sonunda

⁸⁶ İbn Kayyim, *Zâdû'l-Meâd*, III/1222-1225

⁸⁷ Algûl, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I/431-433

gerçekleşmiştir. Rasûlullah bile, hendek kazımıyla bizzat uğraşmıştır. Fakat ağır çalışmalara gelemeyen münafıklar işten kaçmak için yer aramıştır. Zora gelemeyen Abdullah b. Übeyy bu savaşa katılmadı. Hatta o başta olmak üzere, Evs b. Kayzi, Ebû Gazabe gibileri: "Ey Yesrib ehli! Burası sizin için duracak yer değildir. Medine'deki evlerinize dönünüz." diye fesad çıkarmaya çalıştılar.⁸⁸ Nitekim âyet-i kerîme bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Onlardan bir grup da demişti ki: Ey Yesribliler! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün!"⁸⁹

Muhammed Hamidullah, Abdullah b. Übeyy'in bu büyük komplonun hazırlayıcılarından olma olasılığı üzerinde durmaktadır.⁹⁰ Aynı görüşü paylaşan Sezikî de ortalıkta görünmeyen İbn Übeyy'in, düşmanların organizesine gizli teşvikçilik ve yeraltı faaliyetlerinde bulunduğunu ileri sürmektedir.⁹¹ Demircan ise bu görüşlere karşı çıkmakta, Abdullah b. Übeyy'in düşmanla birlikte hareket ettiğine dair bir bilgiye sahip olmadığımızı belirtmektedir. Diğer yandan da İbn Übeyy'in bu kadar önemli bir hadisede böylesine hayatî bir rol üstlenmesi halinde bunu Hz. Peygamber'in nazarından saklamış olmasının ihtimal dahilinde olamayacağını vurgulamaktadır.⁹²

Kısacası Abdullah b. Übeyy Hendek Savaşı döneminde müslümanların yanında yer almamıştır; buna karşılık gizlice düşmanları örgütlemiştir.

6. Hudeybiye Anlaşması

Hz. Peygamber hicretin 6. senesinde umre yapmak için ashabıyla birlikte Mekke'ye doğru harekete geçti. Abdullah b. Übeyy de yolculuğa katıldı. Umre için Mekke'ye geldiğini haber vermek için Hz. Osman elçi olarak gönderildi. Fakat umreye izin verilmedi. Kureyşliler müslümanları Mekke'ye sokmadılar.

Buna karşılık, müslümanlara umre yapmaya izin vermedikleri halde, Abdullah b. Übeyy'e haber göndererek kendisinin Kâbe'yi tavaf edebileceğini bildirdiler. Ancak onun yanında bulunan oğlu Abdullah, Rasûlullah'ın tavaf etmesinden önce babasının tavaf etmesine karşı çıkarak: "Babacığım! Sana Allah'ı hatırlatırım. Rasûlullah Kâbe'yi tavaf etmeden sen tavaf edip bizi her yerde rezil mi edeceksin?" serzenişinde bulundu. Bunun üzerine İbn Übeyy de: "Rasûlullah tavaf etmeden ben de tavaf etmem." karşılığını verdi. Rasûlullah, Abdullah'ın babasına söyledikleri sözleri işitince sevinmiştir.⁹³

Bu yolculuk esnasında mucizevî bir durum gerçekleşti. Bu olayı Nâciye b. Acem anlatmıştır: Rasûlullah'a kuyunun suyunun azaldığı bildirilince Rasûlullah Nâciye'yi çağırdı. Bir ok çıkardı. Ondan bir kova su getirmesini istedi. Nâciye kuyudan kovayla su getirdi. Rasûlullah o suyla abdest aldı. Daha sonra o ko-

⁸⁸ Mahmud Esad, *Tarîhi Dîni İslâm*, 685

⁸⁹ Ahzâb, 33/13

⁹⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I/154

⁹¹ Sezikî, *Hiz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 99

⁹² Demircan, Adnan, *Hiz. Peygamber Döneminde Münafıklar*, 69-70

⁹³ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/605

vadaki suyu kuyuya tekrar boşaltıp okla karıştırmasını söyledi. O da bunu yaptı. Kuyu suyla dolup taşı. Bu esnada orada münafıklardan Ced b. Kays, Evs ve Abdullah b. Übeyy oturuyorlardı. İbn Übeyy: "Bunun benzerini daha önce de görmüştüm." dedi. Evs "Seni de görüşünü de Allah kahretsin!" dedi. Abdullah b. Übeyy Rasûlullah'a yönelince Rasûlullah: "Ey Ebû Hubâb! Bugün gördüğün şeyin benzerini nerde gördün?" dedi. İbn Übeyy: "Hiç bunun gibisini görmedim." dedi. Rasûlullah "Madem ne diye söyledin bu söylediklerini?" buyurdu. O da "Allah'tan mağfiret diliyorum." dedi. Oğlu Abdullah da "Ya Rasûlallah! Onun için mağfiret dile." dedi. Rasûlullah da mağfiret diledi.⁹⁴

7. Tebük Savaşı

Münafıkların toplu olarak güç gösterisinde bulundukları en son gazve olması ve nifakta kuvvetleri itibarıyla en üst düzeye tırmanmaları sebebiyle bu bölümün adı Sezikli'ye göre "Nifakta Zirve" olarak da düşünülebilir. Ona göre Medine döneminde nifakın Tebük'te zirveye ulaştığı görüşüne götüren sebepleri şöyle sıralamak mümkündür:

1- Münafıklar hakkında Kur'an âyetlerinin en çok Tebük Seferi'nde nazil olması ve bu âyetlerin İslâm toplumu içindeki münafıkların yerini kesin hatlarla ayırması. Böylece münafıklarla müminlerin arasında perdelerin gerilmesi, eskisi gibi onlarla olan ilişkilerin hoşgörüyeye dayandırılmayıp ayırıcı bir tavrın ölçü olması,

2- Tebük Gazvesi'nin bir adı da "Gazvetü'l-Fâdiha" yani Rüşvaylık Gazvesi'dir. Bu ismin verilmesinin sebebi, Tebük Seferi kadar hiçbir gazada münafıkların melanetlerinin Kur'an âyetleriyle günü gününe bu kadar geniş teşhir edilmemiş olmasıdır. Bu cihetle, münafıkların iç yüzlerinin ve kötülüklerinin teşhir edildiği gaza demektir. Ayrıca Tebük'te münafıklar nifaklarını olanca güçleriyle ortaya dökmüşler, fakat hiçbir başarı sağlayamayarak rezil rüşvay olmuşlardır. Bundan kinaye olarak ve münafıkların bu seferde rezil olduklarını belirtmek için Fâdiha Gazası denmiştir.

3- Tebük'teki nifaktan etkilenip güçlük zamanında eğrilmek üzere iken doğrulup kurtulanların yanında, nifakları ortaya çıkan kişilerin bir daha İslâm toplumu içinde sefere katılmalarının kesinlikle yasaklanması,

4- Münafıkların karargâhı durumunda olan yahudi asıllı Süveylim'in evinin yaktırılması,

5- Özellikle, münafıkların Hz. Peygamber'e karşı Medine'de oluşturdukları muhalefetin iç yüzünün açıklanması ve savaşa katılmak isteseler bile casusluk yapacakları gerçeği ve Tebük Seferi için İslâm ordusunun hazırlandığı sırada, İbn Übeyy'in bütün müttefikleri ile birlikte Hz. Peygamber'in ordugahından ayrı, Zübâb Tepesi'nin hizasında münafıklardan oluşan bir karagâh kurması,

⁹⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/588-589

6- İslâm tarihinde ilk defa, münafıkların tescilli denilebilecek hareketin zuhur etmesi,

7- Tebük Seferi'nin mü'minleri nifak illetinden beri kılması, münafıkların sırlarını ifşa etmesi, onları kaçırıp terzil etmesi, yüreklerini deşip tenkil etmesi, üzerlerine hışım yağdırması,

8- Nifakın Medine'de kalmayıp, çevredeki çöl halkına da sıçraması, Kur'an'a göre bedevi münafıkların yerli münafıklardan daha şiddetli ve kalplerinin daha katı olması,

9- Münafıklar zümresi, bütün maharetlerini kullanarak iki yüzlülüklerini gizlemişlerse de, Tebük Seferi vasıtasıyla kemiyet, keyfiyet ve isimleri yönüyle tanıtılması,

10- Hz. Peygamber'e Tebük Seferi dönüşü, münafıkların suikast teşebbüsünde bulunmaları,

11- İbn İshâk'ın "İbn Übeyy komutasında Zübâb Tepesi'nde Hz. Peygamber'in karşısında ayrı bir yerde toplananların da az olmadığı" rivayeti,

12- Medine'deki nifakta münafıkların üs olarak kullandıkları Mescid-i Dirâr'ın ilahî vahiy gereği yakıtılması,

13- Bütün bu olayların akabinde münafıkların lideri İbn Übeyy'in dayanamayarak ölümü,

14- Bundan böyle münafıkların cenaze namazlarının kılınmaması.⁹⁵

Bu sebepleri zikrettikten sonra İbn Übeyy'in bu gazvedeki tutumunu inceleyelim: Bu gazve diğerlerine nazaran biraz farklılık arz etmektedir. Rasûlullah önceki gazvelere çıkarken asıl maksadını söylemez, gizli tutardı. Fakat bu sefer maksadını belirtti⁹⁶ ve müslümanların iyi hazırlanmalarını emretti. Yolun uzunluğundan, düşmanın çokluğundan, Rumlar üzerine gidileceğinden bahsetti.⁹⁷ Ayrıca mevsim çok şiddetli sıcak,⁹⁸ meyvelerin tam olgunlaşmaya başladığı, insanların meyveliklerinde ve gölgeliklerinde oturmayı arzu ettikleri bir zamandı.⁹⁹

Bu durumda, bu gazve için çıkılacak sefer nefislere ağır geldi. Bu seferde çok çetin bir çile ve imtihan gözüktüyordu. Münafıklar da fırsat bulup orada burada nifaklarını ortaya vuruyorlardı. Münafıklar birbirine: "Bu sıcakta çıkılır mı?" dediler. Diğer taraftan bir başkası da Rasûlullah'a gelip: "Bana izin ver, beni ağır imtihana tâbi tutma. Herkes bilir ki kadınlara benden fazla düşkün kimse yoktur. Korkuyorum, Rumlar'ın sarışın güzellerini görürsem, hiç sabrederemem."

⁹⁵ Seziklî, *Hz. Peygamber Döneminde Nifak Hareketleri*, 142-145

⁹⁶ İbn Kesîr, *Bidâye*, V/69

⁹⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/990; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/516; İbn Sa'd, *Tabakât*, II/165; Taberî, *Târîh*, III/103

⁹⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/ 990

⁹⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/516

diyordu. Hz. Peygamber bu adama izin verdi.¹⁰⁰ Böylece seksen kadar münafık gelip Rasûlullah'tan izin istemişti.¹⁰¹

Neticede hazırlıklar tamamlanıp yola koyuldular. Hz. Peygamber Seniyyetü'l-Vedâ'ya gelince orada karargâh kurdu. Abdullah b. Übeyy de gelip Peygamber'in karargâhının daha aşağısında Zübâb Tepesi hizasına karargâh kurdu. Yanında münafık ve yahudî yandaşları da yer alıyorlardı. Söylendiğine göre Hz. Peygamber'in askerlerinden hiç de az değillerdi. Hz. Peygamber hareket edince Abdullah b. Übeyy yanındakilerle birlikte arkada kaldı.¹⁰² Abdullah b. Übeyy arkadaşlarıyla birlikte sefere katılmadığı gibi onların kafalarını bulandırmak için "Muhammed bu güç ve sıcak durumda, memleketinden uzak olmasına rağmen Asfaroğullarıyla savaşacak. Halbuki buna gücü de yok. Herhalde Muhammed, Asfaroğullarıyla savaşmayı oyuncak sayıyor. Vallahi, onu ve arkadaşlarını bir sabah ipe bağlanmış olarak görür gibiyim." diyordu.¹⁰³

Abdullah b. Übeyy kışkırtıcılığı, insanların gözünü korkutmayı hiç elden bırakmadı. Bu gazve esnasında durum biraz daha farklıydı. Çünkü bugüne kadar İbn Übeyy nifak hareketlerini müslümanların bizzat içinde gerçekleştirmişti. Fakat bu sefer esnasında İbn Übeyy taraftarlarıyla birlikte müslümanlardan ayrı durdu. Sayıları da oldukça fazlaydı. Böylece onlar ayrı bir grup oluşturdular. Bu şekilde muhtemelen müslümanlara karşı güçlerini göstermeye çalışıyorlardı. Ancak bütün bu çabalar sonuçsuz kalmıştır.

C) ABDULLAH B. ÜBEYY'İN YAHUDİLERLE İLİŞKİSİ

Münafıklar yapı olarak yahudilere çok benzerler. Bu iki grup birbiriyle çok yakın ilişki içerisinde. Emelleri ve hedefleri bir olduğu için de buluştukları nokta, İslâmî birlik ve beraberliği bozmaktır. Bunun için birlikte, oldukça da gizli hareket ederler.

Münafıklar yahudilerin güdümündedirler. Abdullah b. Übeyy ve yandaşlarının nifak hareketi yahudilerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Abdullah b. Übeyy onların hep koruyucusu olmuştur. Ne zaman Rasûlullah onlar hakkında bir hüküm vermeye kalksa karşısında İbn Übeyy'i bulmuştur. Şimdi Abdullah b. Übeyy'in yahudilere verilen hükümler karşısında tutumunu görelim:

1. Benî Kaynukâ Kuşatması

Yahudî kuyumcusuna uğrayan müslüman bir kadının iffetine orada bulunan bir yahudî el attı. Yahudilerin kinleri müslümanlara karşı o kadar fazlaydı ki, karşılarında müslüman bir kadın görmeye hiç tahammülleri yoktu. Oradan geçmekte olan müslüman bir genç olaya şahit oldu. Müslüman bir kadına yapılan bu ahlâksızlık İslâm'a yapılan bir saldırıydı. Bu genç içeri girip o

¹⁰⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, III, s. 992; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV, s. 516-517

¹⁰¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, III, s. ; İbn Sa'd, *Tabakât*, II/165

¹⁰² Vâkıdî, *Meğâzî*, III/995; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/519; İbn Sa'd, *Tabakât*, II/165; Taberî, *Târîh*, III/103; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/278; 57 İbn Kesir, *Bidâye*, V/69

¹⁰³ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/995

yahudiyi öldürdü. Fakat kendisi de üzerine saldıran yahudilerce katledildi.

Durumdan haberdar olan müslümanlar harekete geçtiler. Hz. Peygamber Kaynukâoğulları'nı kuşatma altına aldı.¹⁰⁴ Yahudiler ilk başta durumu ciddiye almadılar. Fakat kuşatma yapılırken işin vehametini anladılar. Elleri kolları da bağlanmıştı.¹⁰⁵ Hz. Peygamber kendi vereceği hükme uydukları takdirde kuşatmayı kaldıracaktı.

Bu noktada Abdullah b. Übeyy onların yardımına koştu. Hz. Peygamber'e gelip: "Ey Muhammed! Bana tâbi olan adamlarıma ihsanda bulun." dedi. Rasûlullah ağırından alınca sözünü yineledi. Rasûlullah kendisinden yüz çevirince zırhının yakasına yapıştı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Benden uzaklaş." dedi. Rasûlullah öfkelenmiş, benzi atmıştı. Sonra "Yazıklar olsun, benden uzaklaş." dedi. O da "Vallahi olmaz. Beni kızıl ve karalara ¹⁰⁶ karşı koruyan şu 300 zırhlı, 400 zırhsız kişiyi, bir sabahta kılıçtan mı geçirmek istiyorsun? Vallahi ben bu kadar insanın yüzünden felaketin aleyhe dönebileceğinden korkuyorum." dedi. Rasûlullah "Onlara da, sana da lanet olsun." dedi.¹⁰⁷

Abdullah b. Übeyy işte bu şekilde davrandı. Fakat yine Benî Kaynukâ'nın İbn Übeyy gibi önceden müttefiki olan Ubâde b. Sâmî ise Rasûlullah'a gelip, yahudilerle olan tüm münasebetini kestiğini belirtti.¹⁰⁸ "Ya Rasûlallah! Ben Allah'ı ve Peygamber'ini ve müminleri dost edindim. Şu kafirlerin ittifakından ve dostluğundan uzaklaştım." dedi.

Abdullah b. Übeyy ile Ubâde'nin durumunu inen âyetler şöyle ifade etmiştir: "Ey iman edenler! Yahudileri de Hristiyanları da kendinize dost edinmeyiniz. Onlar ancak birbirlerinin dostlarıdır. İçinizden kim onları dost edinirse o onlardan olur. Şüpheli yok ki Allah, o zalimler gürhunu doğru yola çıkarmaz. Yürelerinde hastalık bulunan kimselerin 'devrin aleyhimize dönmesinden ve başımıza bir felaket gelmesinden korkuyoruz' diyerek onların arasında (yardakçılık edip) konuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah yakında o fethi veya kendi tarafından bir emri ihsan ediverir de onlar yüreklerinde gizledikleri şeye pişman olurlar." Bundan sonraki âyette ise Ubâde b. Sâmî'nin durumu bildirilmektedir. "Sizin velileriniz ancak Allah, Rasûl, iman edenler, namaz kılıp zekat verenlerdir."¹⁰⁹

H. Peygamber onların öldürülmelerinden vazgeçip, ellerinin bağlarını çözdürdü ve Medine'den Şam'a sürülmelerini emretti.

Kaynakların bildirdiğine göre İbn Übeyy, bununla da yetinmeyip tekrar Hz.

¹⁰⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/177; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/48; Taberî, *Târîh*, II/480; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/138; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/11; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/409

¹⁰⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/177

¹⁰⁶ Lings, Martin, *H. Muhammed'in Hayatı*, 274

¹⁰⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/177; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/138; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/12; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/410

¹⁰⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/179; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/12

¹⁰⁹ Mâide, 5/51-52, 56

Peygamber'e başvurup Kaynukâoğulları Yahudileri'nin Medine'de kalmaları için konuşmak istediğinde, kapıda Uveym b. Sâide vardı. Uveym onun girmesine engel oldu. "Rasûlullah izin vermedikçe kapıdan adımını atamazsın." dedi. O Uveym'i itip içeri girmek isteyince Uveym, İbn Übeyy'i duvara çarptı. İbn Übeyy'in yüzü kanamaya başladı. Yanında bulunan yahudiler bağışmaya başladılar: "Ey Ebû Hubâb! Biz senin yüzünü bu halde koyanların yurdunda kalamayız. Durumu değiştirmeye de gücümüz yetmez." dediler ve geri döndüler.¹¹⁰ Rasûlullah, Ubâde b. Sâmit'e onların çıkarılmasını emretti. Onlar hazırlanmak için üç gün mühlet istediler. Sonra da Ezriat'a gittiler.¹¹¹

Hz. Peygamber'le olan anlaşmayı ilk bozan yahudiler, Benî Kaynukâlîler'dir. Abdullah b. Übeyy'in de bizzat onları savunmasıyla açıkça onların dostu olduğu ortaya çıktı.

2. Benî Nadîr Kuşatması

Hz. Peygamber Medine Vesikası gereğince yardım istemek üzere Benî Nadîr Yahudileri'ne gitti. Ama onlar Hz. Peygamber'e suikast planladılar. Bu durum Cibrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e bildirildi. O bir ihtiyacını giderecekmiş gibi onların yanından çıkıp doğruca Medine'ye gitti. Ardından da Hz. Peygamber onlara "Yurdundan çıkınız! Siz bana suikast yapmayı planladınız. Size on gün mühlet veriyorum. Bu süreden sonra buralarda sizden kim görülürse boynunu vururum. . ." diye Muhammed b. Mesleme'yi elçi olarak gönderdi. Onlar: "Biz Evsîliler gibi değiliz." dediler.¹¹² Bir rivayete göre de "Buradan çıkmaktansa ölmek bizim için daha iyi." diyerek harp nidaları attılar¹¹³ ve hazırlanmak için 10 gün mühlet istediler.¹¹⁴

Bunu duyan Abdullah b. Übeyy adamlarından; Vedia, Mâlik b. Kavkal,¹¹⁵ Süveyd ve Dais'i onlara gönderdi.¹¹⁶ "Sakın yurdunuzu ve mallarınızı bırakıp gitmeyiniz. Kalenizde oturunuz! Benim yanımda kavmimden ve başka Araplar'dan 2000 kişi sizinle birlikte kalenize girecek, son nefeslerine kadar hepsi ölmeyi göze alacaklardır. Kureyzaoğulları Yahudileri de size yardım eder, sizi bırakmazlar. Gatafân'dan olan müttefikleriniz de size yardım ederler!" dediler.¹¹⁷ Diğer rivayete göre ise: "Sakın yerinizden devinmeyin, kendinizi savunun. Biz sizi teslim etmeyiz. Öldürülecek olursanız biz de savaşırız. Çıkarılacak olursanız biz de sizinle çıkarız." dediler.¹¹⁸

Yahudiler de onların yardımını beklemeye başladılar. Fakat yardım gelmedi. Allah onların kalplerine korku saldı. Onlar da Hz. Peygamber'den kendilerini

¹¹⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/178; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/410

¹¹¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/178; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/410

¹¹² Taberî, *Târîh*, II/552

¹¹³ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/462

¹¹⁴ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/460

¹¹⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/191

¹¹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/368; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/191

¹¹⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/368; Taberî, *Târîh*, II/553; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/460

¹¹⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/191; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/131; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/173

sürgün etmesini, kanlarının dökülmemesini, silah dışında bir devenin taşıyacağı miktarda mallarını götürmeyi istediler. Sonra da bazıları Hayber'e, bazıları da Şam'a gitti.¹¹⁹

Böylece Abdullah b. Übeyy "Ben size yardım ederim." diyerek devreye girmiş ve onların Hz. Peygamber'e teslim olmalarına engel olmuştu. Diğer kabilelerden desteği almayınca da tehlikeye girmemek için hemen kenara çekilmiştir. Zaten şu ana kadar anlattığımız olaylarda İbn Übeyy'in savaşa katılıp da gereğince savaştığı hiç görülmemiştir. Savaş başlamadan önce ortaya çıkıp, işleri birbirine karıştırıyor, daha sonra da bir kenara çekiliyordu.

3. Benî Kureyza Kuşatması

Bu olayda Abdullah b. Übeyy ve adamları ortada görülmemektedir. Demircan'a göre onların ortalıkta görülmemelerinin en önemli sebebi, müslümanların güçlenmeleridir. Eğer müslümanlar zayıf bir durumda olsalardı, münafıklar ortaya çıkarak Hz. Peygamber'den onları affetmesini talep edebilirdi.¹²⁰

4. Hayber'in Fethi

Medine'deki yahudi kabilelerinin ortadan kaldırılmasından sonra birçok yahudi Hayber'e sığınmıştı. Durmadan Arap kabilelerini Hz. Peygamber aleyhine kışkırtıyorlardı. Aynı zamanda Medine'nin Şam ticaret yolu üzerinde büyük bir tehlike ve çiban başı olarak duruyorlardı. Hz. Peygamber 1600 kişilik bir ordu ile Hayber'e yürüdü.

Diğer taraftan Hayberliler İslâm ordusunun hazırlandığını haber aldılar. Medine'deki yahudi ve münafıklar, müslümanları korkutmak; alacaklarını istemek suretiyle onları tazyik edip, cihada gitmekten menetmek istediler. İbn Übeyy, Hayberliler'e: "Askerleriniz müslümanların on mislidir. Kaleden çıkarak harp edin, korkmayın." diye haber gönderdi. İçine iyice nifak işlemiş olan Abdullah b. Übeyy artık etrafa nifak tohumları ekmekten kendisini alamıyordu.

D) ABDULLAH B. ÜBEYYİN ÖLÜMÜ

1. Hastalığı ve Ölümü

Abdullah b. Übeyy hicretin 9. yılı Şevval ayının sonuna doğru hastalandı.¹²¹ Hastalığı 20 gece sürdü ve Zilkade ayında öldü. Kaynakların belirttiğine göre Hz. Peygamber İbn Übeyy'i hastalığı sırasında sık sık ziyaret ederdi.¹²²

Bir gün Abdullah b. Übeyy, Hz. Peygamber'in gelmesi için haber gönderdi. Hz. Peygamber onun öleceği gün onun yanına vardı. Ölmek üzere olduğunu an-

¹¹⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/371-372; İbn Hişâm, *Sîre*, III-IV/191; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/131; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/173; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/641.

¹²⁰ Demircan, Adnan, *H. Peygamber Döneminde Münafıklar*, 114.

¹²¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/1057; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/291.

¹²² Vâkıdî, *Meğâzî*, III/1057; Taberî, *Târîh*, III/120; İbn Kesîr, *Bidâye*, V/117; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140.

layınca "Vallahi, ben seni Yahudileri sevmekten nehyetmiştim. Senin Yahudi sevgin, seni helak etti." buyurdu. İbn Übeyy de: "E'sad b. Zûrâre onlara kin besletti de sana ne faydası oldu?" dedi. Ardından da: "Ya Rasûlallah! Şimdi kınama ve azarlama zamanı değil, ölmek üzereyim. Ben, seni yanıma azarlayasın diye değil, benim için mağfiret dileyessin diye çağırttım. Ölürsem yıkanışımda bulun. Bana gömleğini ver, onun içine sarılayım. Tenime değen gömleğin olsun. Cenaze namazını kıl ve bana mağfiret etmesi için Allah'a dua et!" dedi.¹²³

Diğer taraftan Abdullah b. Übeyy'in bu isteklerini oğluna vasiyet ettiğine dair rivayetler de vardır.¹²⁴

2. Hz. Peygamber'in Tavrı

Abdullah b. Übeyy ölünce oğlu Abdullah Hz. Peygamber'e gelip: "Ya Rasûlallah! Babam öldü. Gömleğini ver de kefenleyeyim. Onun cenaze namazını kıl ve onu başışlaması için Allah'a dua et!" dedi.¹²⁵ Hz. Peygamber sırtından gömleğini çıkarıp Abdullah'a verdi. Cenaze hazırlanınca kendisine haber verilmesini, namazı kıldıracağını bildirdi.¹²⁶ Bir rivayete göre de İbn Übeyy'e kefenlenmesi için verilen gömlek kendi gömleğidir. Rivayete göre Hz. Peygamber'in amcası Abbas, Bedir Harbi'nde esir olarak getirildiğinde üzerinde elbisesi yoktu. Uzun boylu olduğu için bir elbise de bulunamadı. Nihayet İbn Übeyy'in bir gömleğini bulup ona giydirdiler. Bu yüzden Rasûlullah'ın İbn Übeyy'in ölümünde verdiği gömlek buna karşılık verilmiştir.¹²⁷

Daha sonra Hz. Peygamber cenaze namazını kıldırarak üzere ilerlerken Hz. Ömer, Rasûlullah'ın ridasını tutup çekti: "Ya Rasûlallah! İbn Übeyy'in namazını mı kıldıracaksın? Allah Teâlâ seni nehy etmişken. Oysa ki o falan gün şöyle söyle, falan gün şöyle şöyle dedi." diye onun yaptıklarını teker teker saydı. Hz. Peygamber gülümseyerek Hz. Ömer'e şöyle dedi: "Bana Allah tarafından, onlar için mağfiret ister dile, ister dileme! Onlar için 70 kere mağfiret dilesen de Allah onları başışlamayacaktır, buyuruldu. Ben iki şeyden birini tercih etmekte serbest bırakıldım ve ben de tercihim yapıp bulunuyorum. Eğer 70'i artırıncı bunun başışlanacağını bilseydim, şüphesiz artırır başışlanmasını sağlardım." Hz. Peygamber, İbn Übeyy'in cenaze namazını kıldıracağı gibi tabutunun yanında kabre kadar yürüdü. Ayrıca cenaze gömülünceye kadar kabri başında durdu. Oğlu Abdullah'a başsağlığı diledi ve onu teskin ettikten sonra oradan ayrıldı.¹²⁸

Abdullah b. Übeyy'in cenazesinden hemen sonra şu âyet-i kerîmeler nâzil oldu: "Münafıklardan ölen hiç kimseye dua etme! Kabrinin başında durma! Çünkü onlar, Allah'ı ve Rasûlünü inkâr ile kâfir oldular. Fasık kimseler olarak

¹²³ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/1057; İbn Kesîr, *Bidâye*, V/117; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140

¹²⁴ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140

¹²⁵ İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/291; İbn Kesîr, *Bidâye*, V/117

¹²⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/1057

¹²⁷ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140; Zebidî, *Tecrid-i Sarîh*, IV/344

¹²⁸ İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II/291-292; İbn Kesîr, *Bidâye*, V/118; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140; Zebidî, *Tecrid-i Sarîh*, IV/342

öldüler."¹²⁹ Bunun üzerine Ömer: "Ben Rasûlullah'a karşı o gün göstermiş olduğum cür'ete hayret ediyorum. Oysa ki Allah ve Rasûlû için doğrusunu en iyi bilendir." dedi.¹³⁰ Diğer taraftan bir rivayete göre de Rasûlullah, İbn Übeyy'in defninden sonra onun mezarına geldi, onun emri ile İbn Übeyy'in cesedi mezar-dan çıkarıldı. Cesedini dizlerinin üzerine koydu. Sonra ağzına tükürdü. Ve iç gömleğini ona giydirdi.¹³¹ Fakat önceki rivayet Vakıdî'nin de belirttiği gibi daha sabittir.¹³²

Hz. Peygamber'e Abdullah b. Übeyy'e gömleğini niçin giydirdiği ve cenaze namazını ne diye kıldığını sordukları zaman, Hz. Peygamber: "Gömleğim ve onun üzerine kıldığım namazın, kendisine Allah'tan gelecek azaptan kurtarmayacaktır. Fakat ben bu sayede onun kavminden bin kişinin müslüman olmasını umuyorum!" buyurdu. Nitekim rivayete göre İbn Übeyy'in böyle Peygamberimizin gömleğinden ve üzerine kılacağı namazdan şifa dilediğini gören Hazrecilerden bin kişi müslüman olmuştur.¹³³ Ayrıca Rasûlullah İbn Übeyy'in cenaze namazını kılarak oğlu Abdullah'a da taltifte bulunmuştur.¹³⁴

Abdullah b. Übeyy'in mü'min olarak mı münafık olarak mı öldüğü konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Martin Lings'e göre Tevbe Sûresi 84. âyet o ölmeden önce nâzil olmuştur. Buna dair rivayetler vardır. Fakat bu âyet İbn Übeyy'e uygulanamaz. Çünkü Peygamber onu hastalığı sırasında ziyaret etmiş ve ölümün yakınlığının onu değiştirdiğini görmüştür. Bunun için de Martin Lings, İbn Übeyy'in mü'min olarak öldüğü görüşündedir.¹³⁵

SONUÇ

Abdullah b. Übeyy yüzyıllar öncesinin Medine'sinde yaşayan, hicret gerçekleşince siyasî nüfuzunu kaybettiği için nifaka bürünen münafıkların elebaşısıdır. Menfaatinin icâbı zâhiren İslâm'a girip, İslâm nurundan hiç nasibini alamamıştır. Hemen hemen tüm kritik zamanlarda ortaya çıkmış, İslâm toplumunda birliği beraberliği bozucu faaliyetleri yürütmekten geri durmamıştır.

Fakat Abdullah b. Übeyy yine de hep müslüman muamelesi görmüştür. Bu da her an kontrol altında tutulma imkanını müslümanlara sağlamıştır. Ona karşı bir devlet otoritesi kullanılmamış, suçundan ötürü de hemen cezalandırılmamıştır. Böylece de Abdullah b. Übeyy'e ucuz kahraman olma fırsatı verilmemiştir.

Rasûlullah'ın ona karşı tavrı tedricî olmuş, hiçbir zaman ihtiyatı elden bırakmamıştır. Yer yer tel'if-i kalb metodunu da uygulamıştır.

¹²⁹ Tevbe, 9/84

¹³⁰ İbn Kesîr, *Bidâye*, V/118

¹³¹ Vakıdî, *Meğâzî*, III/1057; İbn Kesîr, *Bidâye*, V/110

¹³² Vakıdî, *Meğâzî*, III/1058

¹³³ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/140-141

¹³⁴ Zebidi, *Tecrid-i Sarih*, IV/345

¹³⁵ Lings, Martin, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, 528-529

İbn Übeyy ve onun gibilerine siyasî malzeme verilmemeye çalışılmıştır. Rasûlüllah da peygamberliğini ona karşı bir koz olarak kullanmamıştır. Onların nifak hareketlerine karşılık nifakla müdahale edilmemiştir. Fakat psikolojik bir savaş gerçekleştirilmiştir. Bu durum onların kendi içlerinde tükenmelerine neden olmuştur. Her dönemde İbn Übeyy ve onun gibiler çıkmış, toplumun huzurunu kaçırmışlardır.

Kaynaklar

- » Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, Hz. Muhammed (sav), terc. Yusuf Balcı vdğr., İstanbul, 1996
- » Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I, İstanbul, 1986
- » el-Belâzûrî, Ahmed b. Yahya (279/ 892), *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, I, Mısır, 1959, *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Abdullah Enis et-Tabba, Ömer Enis et-Tabba, Beyrut, 1307/1987
- » el-Bûtî, M. Said Ramazan, *Fıkhu's Sîre, Peygamber (as)'ın Uygulamasıyla İslâm*, trc. A. Var, O. Aktepe, İstanbul, 1992
- » Canan, M. Zeki, *İslâm Tarihi*, I, İstanbul, 1977
- » Demircan, Adnan, *Hz. Peygamber Devrinde Münafıklar*, İstanbul, 1996
- » ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan (990/1582), *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, II, Beyrut, tsz.
- » Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygambəri*, terc. M.Said Mutlu-S. Tuğ, İstanbul, 1969
- » Hasan İbrahim Hasan, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, terc. İ. Yiğit-S. Gümüş, I, İstanbul, 1985
- » İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448), *Kitâbü'l-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* I-IV, Kahire, 1323
- » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ-İbrâhim el-Ebyârî-Abdülhafız eş-Şelebî, I-IV, Beyrut, 1375/1955
- » İbn Kaysim el-Cevziyye, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Bekir (751/1351) *Zâdû'l-Meâd*, terc. ve thk. Muzaffer Can, III, İstanbul, 1990
- » İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, terc. Mehmet Keskin, III-IV-V, İstanbul, 1994
- » İbn Sa'd, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II-III-IV, Beyrut, (1388/1968)
- » İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybânî (630/1232), *el-Kâmil fî't-Târîh*, I-II, Beyrut, (1385/1965)
- » Kapar, M. Ali, *Hz. Peygamber Döneminde Toplumsal Yapılanma ve Müslümanlararası İlişkiler*, Konya, 1997
- » Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi, Hz. Muhammed ve İslâmiyet, Medîne Devri*, İstanbul, II. Baskı, 1975, III-1971, IV-1972, V-1974, IX-1979
- » Lings, Martin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, terc. Nazife Şişman, İstanbul, 1991
- » Mahmud Esad (1336/1918) *Tarih-i Din-i İslâm*, İstanbul, 1327-1329
- » Mevdûdî, Ebû'l-Âlâ, Tefhîmü'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri, terc. Muhammed Han Kanyanî vdğr., II. Baskı, İstanbul, 1996
- » Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc 'el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (261), *el-Câmiu's-Sahîh, Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, terc. Mehmed Sofuoğlu, V, İstanbul, 1969
- » en-Nedvî, Ebû'l-Hasen Ali el-Hasenî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, terc. O. Keskiöğlu, İstanbul, 1981
- » Sezikli, Ahmet, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Ankara, 1994
- » Şibli, Mevlana, *Büyük İslâm Tarihi Asr-ı Saadet*, terc. Ö. Rıza Doğrul, I, İstanbul, 1973
- » et-Taberî, Ebû Ca'fer b. Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, II-III, Beyrut, tsz.
- » et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (279/892), *Sünen*, terc. Osman Zekî Mola Mehmedoğlu (Soyyigît), İstanbul, 1976
- » el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut, (1404/1964)
- » Zebidî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif (893/1488), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Çeviri ve Şerh: Kamil Miras, II. Baskı, Ankara, 1973